

International
Anatolian
Social Sciences
Journal

Uluslararası
Anadolu
Sosyal Bilimler
Dergisi

e-ISSN 2619-9475, 2018(2)

KÜNYE

Editör: Doç. Dr. Yusuf ARSLAN

Editör Yrd.: Dr. Filiz ÇELİK

AKADEMİK DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Özkan YILDIZ

Prof. Dr. İlknur ÖNER

Prof. Dr. Rüstem ERKAN

Prof. Dr. Armand VOLKAS (California Institute)

Prof. Dr. Tom CHESSMEN (Swansea University)

Doç. Dr. Murat Cem DEMİR

Doç. Dr. Seçkin AYDIN

Doç. Dr. Naciye YILDIZ

Doç. Dr. Şükrü ASLAN

Doç. Dr. Mustafa AKSOY

Doç. Dr. Abdullah Mesut AĞAR

Doç. Dr. Yusuf ARSLAN

Doç. Dr. Ahmet İLYAS

Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN

Dr. Tracey Maegusuku-Hewett (Swansea University)

Dr. Salwa El-Awa (Swansea University)

Dr. Kathryn Jones (Swansea University)

Dr. Jeff FARİS (University of South Wales)

Dr. Jeni WILLİAMS (University of Wales)

Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Mehmet YILDIRIM

Dr. Ebru ORAL

Dr. Gülreyhan ŞUTANRIKULU

Dr. Filiz ÇELİK

Dr. Fatih YAZICI

Dr. Zuhâl KILINÇ

Dr. Murat ŞAHBUDAK

Yurtdışı Temsilcisi: Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Filiz ÇELİK (İngiltere)

Kapak Foto: İnternet (bilinmeyen)

Yazışmalar için e-mail adresi: anadolusosyalbilimler@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Yusuf ARSLAN , Çocuk Gelin Evliliklerinde Suçu Gizleme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma	4-17
Firdevs GÜMÜŞOĞLU , Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Türk Yurdu Dergisinde Eğitim Anlayışı.....	17-37
Mehmet Ali ERYILMAZ, Fatma AKÇA, A.Fatih ÖZYILMAZ, Duygu İlke YILDIRIM, Mehmet KOÇ , Üçüncü Basamak Hastanede Çalışan Sekreterlerde İş Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma	38-48
Filiz ÇELİK , On Post-Structuralist Therapy and De-limiting Gender from Binary.....	49-60

ÇOCUK GELİN EVLİLİKLERİNDE SUÇU GİZLEME YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

(Doç. Dr. Yusuf ARSLAN)²

Özet

18 yaşını doldurmamayan kız çocuklarının evlendirilmesi hem ulusal hem de uluslararası kanunlarda suç kabul edilmiştir. Her ne kadar kanunlar suç kabul etsede bu evlilikler sürmeye devam etmektedir. Her sene ülkemizde 27 binden fazla kız çocuğu evlendirilmektedir. Peki kanunların suç saydığı bir fiil nasıl oluyor da sürdürülmeye devam ediyor? Nasıl oluyor da herkesin önünde gerçekleşen kanundışı bir fiil yargı önüne gelmiyor ve yargılanamıyor? Bu durum yetişkinlerin suçu gizleme yöntemleri sayesinde mümkün olmaktadır. Bu araştırma sonucunda yetişkinlerin 6 farklı şekilde suçu gizleme yöntemine başvurdukları görülmüş ve anlaşılmıştır. Bunlar;

- 1) Hukuki boşluktan kaynaklanan suçu gizlemeler,
- 2) Kamu görevlilerinden kaynaklanan suçu gizlemeler
- 3) Hastanelerden kaynaklanan suçu gizlemeler
- 4) Ebeveynlerden kaynaklanan suçu gizlemeler
- 5) Din adamlarından kaynaklanan suçu gizlemeler
- 6) Vatandaşlardan kaynaklanan suçu gizlemeler şeklinde sınıflanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk gelin, erken yaşta evlilik, çocuk gelin evlilikleri, suçu gizleme.

A Research on Criminal Concealment Methods in Child Marriages

Abstract

Both domestic and international law have been regarded as criminalizing girls' marriage before the age of 18 years. In our country today 27000 more than girls are forced marriage before 18 years of age every year. How is it possible marriage tiny girls at an early age when crime is every year? This is possible thanks to the methods of concealing the crime. As a result of this research, it has been seen and understood that there are 6 different methods of concealing crime. These;

¹ Bu makale ilkin 12. Uluslararası Anadolu Adli Bilimler Kongresi'nde sözlü sunum olarak sunulmuş ve kongre sözlü sunum birincilik ödülüne layık görülmüştür. Ardından eldeki veriler geliştirilmiş ve makale haline getirilmiştir.

² Batman Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

- 1) Gaps in the legislation regarding child/under age marriages
- 2) Under reporting of the incidents to the officials,
- 3) With holding information/providing erroneous information to the health professional,
- 4) Parental neglect and abuse of parental responsibility and authority,
- 5) Concealment of religious criminals
- 6) Criminal hiding from citizens

Keywords: Child marriage, underage marriage, female children, criminal concealment,

Giriş

Ülkemizde çocuk gelinler konusunda kıymetli bazı çalışmalar yapılmıştır. Çakmak (2009), TBMM (2009), Mihçioğur, Erbaş, Akın (2010), Doğan (2011a- 2011b), Kavlak ve Şen (2011), Aydemir (2011), Sır (2012), Boran, Gökçay, Devocioğlu, Eren (2013), Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012), Şen (2014), Kaynak (2014), Ova (2014), Yüksel ve Yüksel (2014), Özcebe ve Biçer (2013), Malatyalı (2014), Erdoğan (Tarihsiz), Taylan (2016), Anık ve Barlin (2017), Ünal (2017), Yağbasan ve Tekdemir (2017), Özbiçer (2018) bu çalışmalardan ilk akla gelenlerdir. Bu araştırmalarda genel olarak çocuk gelin olmanın olumsuz etkileri üzerinde durulmuş, çoğunlukla birbirine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Fakat hiçbir çalışma çocuk gelin evliliklerinin kanunlardan nasıl gizlendiği üzerinde durmamıştır. Oysa çocuk gelin evliliklerinin kanunlardan nasıl gizlendiğini ortaya koyan ampirik çalışmalar erken yaşta zorla evlilikleri anlama ve kavramada kritik önemdedir. Kanunlar kız çocuklarını 18 yaşından önce evlendirmenin suç olduğunu açık ederken onbinlerce kız çocuğunun her sene evlendirilmesini nasıl açıklamak gerekir? Bu suç, kanundan nasıl gizlenmektedir? Erken yaşta zorla evlilikler konusunda araştırma yapanların sorması gereken en önemli soru budur. Bu sorunun cevabını bilmek iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi; bu suçun nasıl gizlendiği bilindiğinde çocuk gelin evlilikleriyle mücadelede nerede boşluklar olduğu öğrenilmiş olur. İkincisi; çocuk gelin evlilikleriyle mücadelede eden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın, kolluk kuvvetlerinin, stk'ların, feministlerin ve diğer duyarlı çevrelerin nerelerde suistimallerin var olduğu dolayısıyla tedbir alma ve bilinç yükseltme faaliyetlerini nerelerde yoğunlaştırmaları gerektiği anlaşılmış olur. Bu konularda yeterli ampirik veri bulunmadığı için erken yaşta zorla evliliklerle mücadele eden birbirinden farklı kurum ve kuruluşlar herkesi memnun edecek nihai sonuçlara ulaşamamıştır. Bu araştırma, aktüel olan bu meselede ihtiyaç duyulan ampirik verilere ulaşma hedefiyle başlatılmış ve önemli verilerin elde edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Buna göre, çocuk gelin evliliklerinde yetişkinlerin 6 farklı noktada suç gizleme yöntemi geliştirdikleri görülmüş ve anlaşılmıştır. Bunlar;

- 1) Hukuki boşluktan kaynaklanan suçü gizlemeler,
- 2) Kamu görevlilerinden kaynaklanan suçü gizlemeler
- 3) Özel hastanelerden kaynaklanan suçü gizlemeler
- 4) Ebeveynlerden kaynaklanan suçü gizlemeler
- 5) Din adamlarından kaynaklanan suçü gizlemeler
- 6) Vatandaşlardan kaynaklanan suçü gizlemeler şeklinde sınıflanabilir.

Bu kategoriler ışığında elde edilen veriler aşağıda sırayla açıklanmış ve yorumlanmıştır.

1. Hukuki Boşluktan Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Hem Türk Medeni Kanunu hem de 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre 18 yaşın altındaki herkes çocuk kabul edilse de Medeni Kanununun 12. Maddesi bu durumu bozmaktadır. Buna göre 18 yaş bir sınır olmayıp, 15 yaşını doldurmuş bir çocuğun evlenmesine velinin rızası yeterli olmaktadır. Türk Ceza Kanununun 103. maddesinin 1. fırcasında ise 15 yaşını tamamlamış bireyler çocuk kabul edilmektedir. Kanun yapıcı, çocuk gelin evliliklerinin yararına ne varsa unutmamış gibidir. Medeni Kanununun 124. maddesine göre "*hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir*" denilmiştir. 2012 yılına kadar 8.256 kız çocuğu bu maddeyle evlendirilmiştir. Yerel mahkeme bu maddeye dayanarak -örneğin Batman'da- son iki yıl içinde 16 yaşında 24 kız çocuğunu mahkeme kararı ile, 242 kız çocuğunu anne-baba onayı ile evlendirilmiştir. 124. Maddenin suçü teşvik ettiğini fark eden Ankara 10. Aile mahkemesi bu kanun maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş fakat değişen hiçbir şey olmamıştır. Kız çocuklarının evlenmesini isteyen, onaylayan, teşvik eden ebeveynlerken hâkimin onlardan izin istemesi sorunu daha da karmaşıklştırmaktadır. Ebeveynlerin teşvik ve rızası olmadan erken yaşta evliliğin gerçekleşmesi mümkün müdür? Malhotra (1997:438), UNICEF (2001:6), Hervish ve Jacobs (2011:1) ebeveynlerin çocuk gelin evliliklerinde teşvik mercii olduklarını belirtmektedir. Yaptığımız saha araştırmasında ebeveynlerin teşvik ve onayları olduğunu açık etmiştir (Arslan:2015:76). Veriler, baba, anne, ağabey, amca, dede gibi aile üyelerinin genellikle küçük kızları baskı ve tahakkümle evlendirdiklerini tartışmaya yer bırakmaksızın kanıtlamıştır. DİKASUM'un yaptığı araştırmada da aynı kanıtlara ulaşılmıştır. Dolayısıyla çocuğu evliliğe zorlayan kişilerden görüş istemek tecahül-i arif sanatını andırmaktadır. Cevabı bilindiği halde bilinmiyormuş gibi davranmak... Bu yaklaşım sorunu çözmeye mi yoksa büyötmeye mi hizmet eder? Bu konuda hazırlanan raporların tamamı sorunu büyötmeye hizmet ettiğinde

anlaşmaktadır (TBMM Raporu:2009; Doğan: 2011a; Aydemir: 2011, Arslan:2015). Bununla ilgili görüştüğümüz iki yıl hâkimlik yapmış bir avukat “*önemli sebep kişiden kişiye değişir, aynı suçtan hâkim karşısına gelen 2 farklı kişiye A hakimi 7,5 yıl, B hakimi ise beraat verebilmektedir*” demiştir. Böyle verilmiş çok sayıda karar kayıtlara geçmiştir. Hâkimlerin bilgi seviyesi, eğitim düzeyi, kişisel özellikleri, siyasi görüşü, psikolojisi değişkendir. Hiçbir hâkim diğerine benzemediği gibi, hukuktan anladıkları da birbirinden farklıdır. Örneğin Eskişehir 1. Asliye Mahkemesi 15 yaşındaki bir kızın evliliğini onaylarken Yargıtay red etmiştir. Savcının 2 kere tutuklama talep ettiği kişiyi hakim 2 kere serbest bırakabilmektedir. Örneğin Diyarbakır’da 2009 yılında 14 yaşında bir kız ile evlenen 30 yaşındaki birine savcı bir suç unsuru bulunmadığına hükmederken Erzurum’da ceza mahkemesi çocuk gelin davasında emsal bir karar verip sanığı 16.5 yıl ile cezalandırmıştır. Birkaç yıl önce Şanlıurfa’da savcı, çocuk gelin evliliğini cinsel istismar iddiasıyla hakime göndermiş, hâkim tutuklu yargılama kararı vermiştir. Daha sonra bu hâkimin tayini çıkmış, davaya yeni biri atanmıştır. Yeni hâkim bu kişinin tutuksuz yargılanmasına hükmederek salıvermiştir. Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu gibi kanunlarda birbiriyle çelişen maddeler olduğu TBMM tarafından da inkâr edilmemektedir (TBMM Raporu:2009). 20 yıldır sürdürülen tartışmalara rağmen hukuken kime çocuk denileceği dahi henüz belli değildir. Kurumlar arasında hatta aynı kurum içinde bile karışıklık devam etmektedir. Örneğin, 2014 yılında Batman Emniyeti çocuk şubede görevli bir yetkili “*kime ‘çocuk gelin’ denileceği bize ve savcılara göre değişmektedir. Bizim çocuk gelin diye ifadesini alıp savcılığa yolladığımızı, onlar yetişkin deyip eve yollamaktadırlar*” diyerek konuyla ilgili yaşanan çelişkiler bulunduğunu ifade etmiştir (Arslan:2015:15). Çocuk gelin davasına katılan deneyim sahibi bir avukat bu konuda şunları ifade etmiştir: “*Müvekkilimin savunmasını Medeni Kanun’un 124. Maddesine göre hazırladım, fazla bir sorun çıkmadan evlenme izni çıktı*”. Sanıklar, sanık yakınları, sanık avukatları bu kanuni çelişki ve boşlukları kendi yararları için kullanmakta, istedikleri gibi yararlanmaktadır. Hatta bazı hâkim ve savcılar bu çelişki ve boşlukları sanık lehine yorumlayabilmektedir. Deneyim sahibi aynı avukat “*bazı hâkimler bu davaları çok uzatma yanlısı değiller, sonuçta toplum bunlara evlilik dediği için hakimler içinde bu kıstas olabiliyor*” demiştir. Bütün bunlar çocuk gelin konusunda suiistimallerin önünü açmakta, çocuk gelinlerle mücadelede suçun örtülmesine, kolayca gizlenmesine, geçiştirilmesine ya da hiçbir sonuç alınamamasına sebep olmaktadır.

2. Kamu Görevlilerinden Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Çocuk gelinler söz konusu olduğunda kamu görevlilerinin hepsinin kanunları uyguladığını söylemek zordur. Elbette görevini layıkıyla yapan görevlilerin sayısı hiçte az değildir. Maalesef işini düzgün yapmayanlarda bulunmaktadır. Çocuk gelin vakaları söz konusu olduğunda kolluk

kuvvetleri, diyanete bağlı görev yapan imamlar, kamu hastanelerinde çalışan sağlık personeli, sosyal hizmet uzmanları ve nüfus müdürlüğü çalışanları birinci derecede öne çıkarlar. Çünkü görev sahaları sıklıkla bu tür vakalarla karşı karşıya gelmelerine yol açar. Bir çocuk gelin vakasıyla karşı karşıya gelindiğinde genellikle kanunlar değil, bakış açısı nasıl davranılacağını belirler. Şayet memur meseleye kültür, gelenek ya da “alanda memnun verende memnun” şeklinde sığ bir görüşten bakıyorsa işlenen bu suçu gizleme yoluna gidilmektedir. Eğer konuya çocuk hakkı, insan hakkı, istismar olarak bakıyorsa suçun işlenmesine göz yumulmayıp, derhal işlem başlatılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman Hastanesi’nde 5 ay içinde 18 yaşından küçük 115 çocuğun hamilelik müracaatı yaptığı ve bu müracaatları polise bildirmek yerine gizlendiğini ortaya çıkaran sosyal hizmet uzmanı İclal Nergiz ikinci grupta yer alan sorumluluk sahibi memurlara güzel bir örnektir³. Hürriyet Gazetesine verdiği demeçte “bizim görevimiz kanunlara uymaktır” diyerek örnek bir memur tavrı ortaya koymuştur. Bu tavra uymayan memurlar maalesef yurdun her köşesinde, her kurumunda bulunabilmektedir. Örneğin kamu hastanesinde görevli bazı memurların durumu buna örnektir. Batman’da, Şanlıurfa’da, Gaziantep’te, Diyarbakır’da, Şırnak’ta ve ülkenin başka yerlerinde bazı hastane memurları 14-15-16 yaşında hamile çocuklara özel hastanelere gitmelerini öneriyor, onlara yol gösterebiliyorlar. Örneğin Batman’da kamu hastanesinde görev yapan bir memur, 15 yaşında hamile bir kız çocuğuna “burada muayene olmak ve doğum yapmak başını ağrıtır, özel hastanelere gidersen başın ağrımaz” diyerek yol gösterildiğini anlatmıştır. Gaziantep’de görevli başka bir memur senede 500 ile 1000 arasında kız çocuğunun sağlık kuruluşlarına başvurduğunu, bazısına yasal işlem yapılırken bazısına hiçbir işlem yapılmadığını ifade etmiştir. İşlem yapılmayanların özel hastanelere gidip gebelik takiplerini oradan sürdürdüklerini ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili daha geniş değerlendirme bir sonraki bölümde yapılmıştır.

Kolluk kuvvetleri içerisinde bazıları çocuk gelinler konusunda hassas ve duyarlıdır. Şu anda erken yaşta zorla evlilikten ötürü cezaevine konulan 4000 kişi bu kolluk kuvvetinin çabasıyla mümkün olmuştur. Fakat kolluktan bazısı kanunu uygulamada açıkça yetersiz kalmaktadır. Örneğin zorla evlendirildiği için Diyarbakır’da bir köy karakoluna şikâyete giden kız, “büyüklerin devreye girmesi ile karakol komutanı olayı soruşturmadı, sonra da nüfus idaresinde memurlar ile anlaşarak yaşım büyütüldü” diyerek olayı savcılığa intikal ettirmesi gereken kolluk kuvvetinin görevini yapmadığını belirtmiştir(Arslan:2015:19). Kolluk kuvveti içinde bazıları çocuk gelin evliliklerini yasalarda yazıyor olsa bile suç olarak kabul etmezler. Bu evlilikleri kültür, töre, gelenek olarak gören baskın bir eğilime sahiptirler. Onlar için bir hadise, olay ya da bir şikâyet olmadıkça

³ İclal Nergiz, 2018 yılında Karakedi Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi tarafından gösterdiği cesaret ve sorumluluk sebebiyle yılın memuru ödülüne layık görülmüştür.

bu evliliklerde sorun edilecek bir taraf yoktur. Görüştüğümüz çocuk gelinlerden biri Mardin'in bir köyünde karakol komutanının kendi düğününe gelip, düğün hediyesi taktığını ifade etmiştir. Araştırmamız boyunca farklı yerlerde bunun gibi örneklere tanıklık ettik.

Dijital ortama geçmeden önce nüfus memurlarından bazıları da kayıtlarda usulsüzlük yaparak bu evliliklerin gerçekleşmesine imkân vermekteydi. Özellikle dijital ortama geçmeden önceki dönemlerde evraklar üzerinde tahrifat yapılarak çocukların yaşı kolaylıkla büyütülüyor, sahte nüfus cüzdanları çıkartılıyordu. İnternetle beraber büyük ölçüde bu durumun önüne geçildi, geri kalmış bir sistem olan eski nüfus sistemindeki usulsüzlükler bir hayli azaldı. 14 yaşında evlenen bir kadın “*Hatırlıyorum, ben evlendiğimde nüfus cüzdanım yoktu. Üvey annemin üzerine kimlik çıkardılar. Nüfusumu da büyük kızım okula gidecek diye çıkardılar*” şeklinde kimliklerin usulsüz çıkarıldığını, çocukların nüfus kayıtlarının gerçek anne-babalarının üzerine yapılmadığını ifade etmiştir (Arslan:2015). Görüştüğümüz kızlardan bazısının doğan çocukların nüfus kayıtlarını gerçek anne babalarının üzerlerine değil ağabey, abla, amca, kayınvalide, kayınpeder, üvey anne üzerine yaptıklarını ifade etmiştir.

Sosyal hizmet uzmanları görevini çoğunlukla layıkıyla yaparlar. Bununla birlikte çocuk gelin evliliklerine göz yumanlarda yok değildir. Bunun sebebi onların feodal kültürel değerlerle sosyal hizmet uzmanlığı mesleği çatıştığında ilkinin tercih etmelerindedir. Dost, akraba, hemşericilik ya da kültür ve gelenek diyerek çocuk gelin evliliklerine sessiz kalabilmektedirler. Sosyal hizmetler alanında duayen isimlerden Prof. Dr. İlhan Tomambay'da sosyal hizmet uzmanlarının feodal kültürel değerleri mesleklerinin önüne koyabildiklerini belirtir.

Diyanete bağlı çalışan imamlar arasında da görevini yapmayanlar vardır. Toplumumuzda dini nikâh olmadan evlilik yapılamamaktadır. Dini nikâhı kıymak içinde imamlar gerekmektedir. İmam, nikâh kıymadan evliliğin gerçekleşmesi mümkün değildir. Diyanete bağlı kimi imamlar suç olduğunu bile bile çocuk gelinlerin dini nikâhlarını gayriresmi şekilde kıymaktadırlar. 2014'te Adilcevaz'da çocuk gelin nikahı kıyan imam kız çocuğunun ihbarıyla cezalandırıldı. İmamlar bu nikahları bazen hatır gönül bazen maddi karşılık olarak yapmaktadırlar. Kamu görevlilerinin bu tutumları suçun açığa çıkmasına engel olmakta, bunu bilen ailelerde bu durumdan yararlanmaktadırlar. Her yıl bu şekilde yaklaşık 30 bin kız çocuğu evlendirilmektedir.

3. Hastanelerden Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Erken yaşta evlenen kız çocuklarının yarısından fazlası 18 yaşından önce hamile kalmaktadır. Yaptığımız araştırmada çocuk yaşta evlenen kızların %64.2'sinin 18 yaşından önce anne olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de annelerin yaş grubuna göre dağılım oranı şöyledir:

TÜRKİYE’DE 2012-2016 DÖNEMİNDE ANNELERİN YAŞ GRUBUNA GÖRE DOĞUM SAYILARI										
Yıl	15'ten küçük	15-17	18-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50'den büyük
2012	565	24.067	70.278	332.098	397.794	306.098	126.011	26.102	3.445	413
2013	432	21.916	67.797	322.997	399.991	309.205	133.160	28.958	2.902	393
2014	401	20.550	65.730	326.619	416.212	327.134	144.776	34.211	2.611	374
2015	278	18.579	61.376	314.905	414.162	322.534	152.327	35.140	2.488	438
2016	234	16.396	58.869	308.306	405.585	313.395	161.862	33.053	2.339	471

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, -AA'nın derlemesinden-

2016 yılında 16.630 çocuğun annelerinin 18 yaşından küçük olduğu yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Bu doğumların bir kısmının evlerde gerçekleştiği kabul edilse bile geri kalanı hastanelerde gerçekleşmektedir. Görüştüğümüz Batmanlı bir kadın “ben, özel hastanede doğum yaptım” demiştir. Özel hastanelerde de devlet hastanelerinde de bu doğumlar yapılmaktadır. Araştırma sahamız olan Güneydoğu Anadolu’da hastanelerde yapılan çok sayıda doğum olduğunu gördük ve dinledik. Görüştüğümüz kadınlardan biri ablasının kimliğini kullanarak hastanede doğum yaptığını belirtti. Görüştüğümüz başka bir kız hem kendisinin hem de erken yaşta evlenmiş birkaç tanıdığının da bu yöntemle doğum yaptıklarını beyan etmiştir. 16 yaşında anne olan bir başka görüşmeci sahte kimlik değil kendi kimliği ile özel bir hastanede doğum yaptığını ifade etmiştir. Çocuk gelinlerin gerek kendi kimliği, gerek başkasının kimliğiyle hastanelerde doğum yaptıkları gerçeği bugünde süren bir durumdur. Oysa Sağlık Bakanlığı’nın düzenlemesine göre 18 yaşından önceki gebelikler polise bildirilmek mecburiyetindedir. Sağlık Bakanlığı’nın düzenlemesine rağmen 18 yaş öncesi doğumlar hastanede nasıl gerçekleşebilmektedir? Bunun sebebi, özel yada resmi fark etmiyor, bazı hastane yönetimi ve personelinin suçu gizlemelerindedir. İster özelde ister devlette olsun hastane yönetimi veya personeli arasında konuyu “evcilik değil evlilik” olarak gören feodal kültürel değer yargıları vardır. Diyarbakır’da görüştüğümüz bir hastane çalışanı “ortada bir evlenme var ise gebe çocuğun şikayeti de yok ise sorun yapmam, çünkü erken yaşta evlilik toplumun gerçeği” demiştir. Özellikle taşrada hastane yönetimi veya personelinin aile, akraba, aşiret, parti

gibi ilişkiler devreye konularak suç gizlenmektedir. 16 yaşında doğum yapan bir kız çocuğu “Gittiğimiz hastanede doktorun biri sorun çıkartıyor, polise bildirmek istiyordu, eşim, siyasi bir partide görev yapan zengin amcasına hastaneden birisini arattı, sorun çözüldü, doğum yaptım, ertesi gün taburcu oldum” diyerek kendi deneyiminden devlet hastanesinde yaşanan bu gerçeği anlatmıştır. Bazı özel hastanelerin konuya ticari bakması işi daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Buna göre gebe kalan kişinin çocuk olup olmaması değil, hastaneye bırakacağı kazanç önemlidir. 16 yaşında anne olmuş Şanlıurfa’lı bir kız “Özel hastanede hiçbir zorluk yaşamadım, bana özel oda verdiler, iyi ilgilendiler, orası özel, devlet gibi değil, parayı verdikten sonra her işini yapabilirsin” şeklinde deneyimini paylaşmıştır. Özel hastaneler içinde bu konuda titiz davrananlarda yok değildir. Batman’da özel bir hastanenin yetkilisiyle yaptığımız görüşmede “16 yaşında dini nikahla evlenmiş, gebe kalmış bir kız çocuğunun babası kızına hastanemizde doğum yaptırmak istediğini söylemişti. Resmi nikah, mahkeme kararı olup olmadığını sordum olmadığını söyleyince bunun mümkün olmadığını söyledim, bir miktar para teklif etti, ret ettim” diyerek yasalara uygun davrandığını ifade etmiştir. Gaziantep ve Diyarbakır’da da bu durumun neredeyse aynısını iki özel hastane çalışanından dinledik. Bu nedenle özel hastaneleri zan altında bırakmak doğru bir yaklaşım değildir. Ülkemizde çocuk gebeliklerinde şikâyet konusu edilen nadir olayın olması çocuk annelerin olmadığından değil suçun bildirilmemesi, göz yumulması, gizlenmesinden ötürüdür. Nitekim İstanbul’daki Kanuni Sultan Süleyman Hastanesi’nde 5 ay içinde 18 yaşından küçük 115 hamile çocuğun hastane kayıtları polise bildirilmemiş, gizlenmiştir. Bu vaka, özel ya da devlet hastanelerinde bazı görevlilerin çocuk evliliği, çocuk anneliği gibi problemler karşısında işini düzgün yapmadığını, yukarıda sebepleri açıklanan gerekçelerle suçu gizlediğini açık etmiştir.

4. Ebeveynlerden Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Çocuk gelin evliliklerinde anahtar kavram ebeveynlerdir. Ebeveynler razı olmazsa çocuk gelin evlilikleri tamamen ortadan kalkar. Eğer bugün her yıl 18 yaşından küçük on binlerce kız çocuğu evlendiriliyorsa bu ebeveynlerin tutum, bakış açısı ve rızasıyla mümkün olmaktadır. Türkiye’de kız çocuklarını erken yaşta evlendirmekte sakınca görmeyen belli sayıda ebeveynle karşılaşılabilir. Bunun temel sebebi onların aşırı gelenekselci olan yapılarıdır. Onlara göre doğruluğuna ya da yanlışlığına bakmadan geleneklere bağlılık bir vicdan ve ahlak ölçütüdür. Doğru insan, doğru yurttaş, doğru anne-baba olmanın ölçütü bireyin ne kadar geleneklerine bağlı olduğu, ne kadar onları uygulayabildiğidir. Toplumumuzda çocuklarına geleneklerini ne kadar aktarabildiğine bakarak aileler övülür veya yerilir. Geleneklere bağlı olan aileler takdir ve saygı kazanırken, bağlı olmayanlar bunlardan mahrum kalır. Türkdoğan’ın (1995:205) ifade ettiği gibi ülkemizde gelenek ve geleneğe bağlılık bir hayat tarzıdır. Gelenekler genellikle hassas, ayrıcalıklı, önemli ve

değerlidir. Bruinessan'ın de (2003:85) ifade ettiği gibi gelenekleri bir *şeref* olarak yaşatan genel bir kitle mevcuttur. Kız çocuğunu erken yaşta evlendirmekte bazıları için bu geleneklerden biridir. Türkiye'de yaşı 60'tan yukarı olanların yaklaşık %50'si, 70'den yukarı olanların yaklaşık %60'ı, 80'den yukarı olanların neredeyse %90'ının 18 yaşından önce evli olduğu bir tahmin olarak ifade edilebilir. Bugün bu rakamların tersine dönmüş olması en temelde anne babaların kız çocuğuna bakış açısını değiştirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Eskiden kız çocuğuna “*evlen yuvanı kur*” diyen ailelerin sayısı fazlayken günümüzde “*oku, meslek sahibi ol, evlen*” diyenlerin sayısı hızla artmıştır. Aileler eskiden erkek çocuklar okusun, kendini geliştirsün, meslek sahibi olsun kızlar ise evinin kadını olsun diye düşünürlerken, bugün erkeklere sunulan imkan ve olanaklar kızlar içinde sunulmaktadır. Fakat yinede kız çocuğuna gelenekçi bakış ile bakan, onun biran önce evinin kadını olmasını isteyen gelenekçi anne babalar az değildir. Bu tip aileler sözde geleneğe uygun davranarak önemli bir görev yaptıklarını düşünürler. Kızlarının erken yaşta evlenmesinin onları rahatsız etmesi bir yana bununla gururlanabilirler. Bilhassa hayattayken kızımın yuvasını kurdum düşüncesi yanı sıra akrabalık ilişkilerinin artması, ailenin güçlenmesi kimi ailelerde duyulan gururun esas kaynağını oluşturur. Zihin yapısı böyle olan anne babalar suç olduğunu bilseler dahi bu suçu gizleyerek geleneği sürdürmeyi tercih ederler.

5. Din Adamlarından Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Din adamlarını diyanete bağlı olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayırmak gerekir. Diyanete bağlı olmayan imamlar arasında çocukların dini nikahlarını kıymak daha yaygındır. Diyanette görev yapan imamlar arasından çocuk gelin nikâhı kıyanların olduğu bir sır olmasada diyanet personeli çoğunlukla bu görüşte değillerdir ve bu nikahları kıymazlar. Diyanet İşleri Başkanlığı mahkeme kararı olmadan 18 yaşını doldurmayanların dini nikâhlarını kıymamaları gerektiği, kıyanların işine son verileceği ile ilgili taşradaki kurumlara birkaç kez resmi yazı yollamıştır. Ancak maddi çıkarede etme, feodal ilişkiler, dar görüşlülük gibi sebeplerden buna uymayanlar vardır. Siirt Pervari'de 14 yaşında bir kızın nikahını kıyan imam ceza almazken, 2014 yılında Bitlis'in Adilcevaz ilçesinde bir imam bu nedenle mahkeme tarafından ceza almıştır. Şanlıurfalı bir çocuk gelin “*eşim imama para verdi, hiçbir sorunla karşılaşmadan dini nikah yaptık*” diyerek suç işleyen imamlardan birini kendi deneyiminden ifade etmiştir. 2018 yılı ocak ayında bir MHP milletvekili çocuk gelinlere nikah kıyan imam ve müftülere 3 ila 8 yıl arasında hapis cezası verilmesi gerektiğiyle ilgili TBMM'ye teklifte bulundu fakat bu teklif çoğunluk oylarıyla reddedildi. İmamlar girdikleri riskin farkında oldukları için çıkar elde etmeden bu nikahlara razı olmamaktadır. Bu uygulamaları görüp bilen diğer imamlarda çocuk evliliklerinin töre ve gelenek olarak düşündüklerinden suçu görmezlikten gelmeyi tercih etmektedirler.

6. Vatandaşlardan Kaynaklanan Suçu Gizlemeler

Vatandaşların tavır ve tutumları ülkemizde çocuk gelin evlilikleri ve çocuk anne sayısının fazla olmasında etkenlerdendir. Çünkü toplumumuzda çocukların erken yaşta evlenmesine tepki gösteren vatandaşlar kadar onaylayanlarda vardır. Bir taraf çocukların evlendirilmesini “evlilik”, diğer taraf “evcilik” olarak görmektedir. Bu evlilikleri geleneğin parçası olarak görenler olduğu gibi cahillik, ilkelik, pedofili olarak görenlerde bulunmaktadır. Birinci yaklaşıma sahip vatandaşlar gelen tepki ve eleştirilere kulak asmamakta, çocuklarını erken yaşta evlendirmeye devam etmektedir. Vatandaşların bu suçu gizlemek için geliştirdikleri bazı yöntemler aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

6.1 .Yalancı şahitlerle yaş büyütme

18 yaşın altında evlilikler suç kabul edildiğinden yaşı küçük olanların bazıları yaş büyütme yoluna giderler. Medeni Kanunun 12. maddesinde “*Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir*” denilmektedir. Yaşı küçük kızların evlendirilmesi bu madde ile mümkün hale gelmektedir. Ülkemizde yaş büyütme davaları erken emeklilik, bedelli askerlik ve birde çocuk gelin evliliklerinde öne çıkar. Yaş büyütme için Asliye Mahkeme’sine başvurulmaktadır. Yaşın büyütülmesi için belli şartların bulunması gerekir. Bu şartların biri, iddia olunan yaşını gösteriyor olmasıdır. Büyük ya da küçük görünmek kişiye göre değişir. Birinin büyük görünüyorsa dediğine başka biri küçük görünüyorsun diyebilir. Nitekim günlük yaşamda karşıdakinin yaşını doğru tahmin edemeyen insan yorumlarıyla mutlaka herkes karşılaşmıştır. Örneğin 26 yaşındaki bir tanıdığım bana göre 30 yaşında gösteriyordu, başka birisi ona 28 gösterdiğini söylemişti. Hâlbuki gerçekte o 26 yaşındaydı. Yaşın büyük görünmesi zamana, ruh haline, kişiye göre değişmektedir. Aynı hâkim bugün büyük görünüyorsun dediği kişiye 5 yıl sonra yaşını göstermiyorsun diyebilmektedir. Sonuç olarak bu güvenilir bir ölçü kabul edilemez. Bir kız çocuğunun yaşından büyük gösterdi diye yaş büyütülmesi doğru değildir, bu kızların erken yaşta evlendirilmesine bahane oluşturmaktadır.

Mahkemenin başvuruçularından istediği diğer bir kanıt hastane doğum kayıdır. Bu kayda bakarak kız çocuğunun yaşı tespit edilir. Kızın babası (agbi, amca, anne, ablası...), çoğunlukla hâkime kızın hastanede değil evde doğduğu yalanını söyleyerek hastaneye söz konusu belgeyi ibraz etmezler. Bu defa mahkeme çocuğu ve ailesini tanıyan şahitlerin görüşüne başvurur. Zaten şahitler ya akraba ya da aile dostlarından seçilir. Bu kişiler yalana ortak edilir. Onlara hâkim karşısına çıktıklarında söyleyecekleri önceden kendilerine anlatılır. Böylece önceden hazırlanan planlı bir mizansen mahkemede sahneye konur. Hâkim ikna edilerek 15-16-17 yaşındaki çocukların yaşı mahkeme kararıyla büyütülmüş olur. Görüştüğümüz Şanlıurfa’lı bir öğretmen, 16 yaşındaki bir kız

çocuğunun akrabaları tarafından hazırlanan bir mizansenle yaşını büyüterek evlendirildiğini ifade etmiştir. Bu yolu takip edenler hiçte az değildir. 2006-2012 yılları arasında 8.256 kız çocuğu yaşı büyütülerek evlendirilmiştir. 2002’de 909, 2003’te 950, 2004’te 861, 2005’te 897, 2006’da 700, 2007’de 800, 2008’te 635, 2009’da 579, 2010’da 720, 2011’de 654, 2012’te 65 kız çocuğunun yaşı büyütülmüş ve evlendirilmiştir (web1). Ülkemizde her yıl yüzlerce kız çocuğunun yaşları büyütülerek zorla evlendirilmesi maalesef halen devam etmektedir.

6.2. Sözde “dini referans”lı korkutmalar

Ülkemizde din toplumsal yaşamda önemli bir saygı ve kabul görür. Bununla birlikte dini anlamada ve algılamada insanlar arasında farklılıklar görülür. Bazı insanların kızlara erken evliliğin kullara kazandırdığı faydalardan sözeden telkinleri olur. Kızların bekâr kalmasını şeytanın arzusuna bağlayan görüşler vardır. 15 yaşında evlendirilmiş Mardinli bir kadın “*köyde bilgili X amca vardı, adet görmüş kızların evlenmesinin dinin emri olduğunu, bekârlığın şeytana uymak olduğunu söylüyordu, bizde erken evlenmek için arzu duyuyorduk*” diyerek yapılan telkinlerin üzerinde etki yaptığını ifade etmiştir. Oysa gerçek İslam dini çocukların küçük yaşta evlendirilmesini onaylamamakta, yasaklamaktadır. İslam’da evlilik için reşit olma şartı aranmaktadır. Bazı insanlar dini maalesef kendi istedikleri gibi anlamakta, istedikleri şekle sokmaktadırlar. Bu da sorunları içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

6.3. “Teröre Bulaşacak” şeklinde çarpıtmalar

Terör olayları Doğu-Güneydoğu’da 30 yıldan fazla bir süredir devam etmektedir. Terör birlik-beraberliğe, kalkınma ve ilerlemeye zarar vermektedir. Ülkenin huzur ve istikrarını bozmakta, can ve mal kayıplarına yol açmaktadır. Özellikle Doğu-Güneydoğu’da terör olayları aileleri tedirgin etmiş, kimi aileler çocuklarını erken yaşta evlendirerek koruma yoluna gitmişlerdir. 16 yaşında evlenmiş Batmanlı bir kız “*Babam terör olaylarından etkileneceğimizi düşünüyordu. Korkuyordu. O yüzden çocuklarını erken yaşta evlendirmeyi istiyordu. Ağbimide 16 yaşında evlendirdi*” diyerek kendi ailesindeki deneyimleri anlatmıştır. Terörün aileler üzerinde yol açtığı bu korku ve kaygıyı çocuk gelin evliliklerinde suçu gizlemek için kullananlar olmuştur. Bazı çocuk evliliklerinde “*çocuklarımız dağa gitmesin diye erken evlendiriyoruz*” bahanesine sığınanlar olduğu görülmüş ve anlaşılmıştır. Batmanlı bir esnaf “*bizim bir köylümüz, 16 yaşındaki kızını evlendirmek için mahkemeye, hakim bey eğer bu çocukları evlendirmezsek kandırıp dağa götürürler*” dediğini ifade etmiştir. Üniversite’de okuyan Şırnaklı bir öğrenci de köyünde yaşayan bir kız çocuğunun böyle evlendirildiğini ifade etmiştir. Terör devam ettiği sürece hem aileler çocuklarını terörden koruma düşüncesiyle hem de bunu fırsat bilen açığözlülerin istismarıyla kız çocukları erken yaşta evlendirilmeye devam edeceklerdir.

6.4.“Namus kirlenmesi” biçiminde aldatmalar

Yukarıda hâkimin olağanüstü bir sebep gördüğünde çocukların erken yaşta evlenmelerine onay verdiklerini belirtmiştik. Olağanüstü sebepler genellikle hamilelik, namus kirlenmesi gibi durumlarda ön plana çıkmaktadır. “Namus; cinsel davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden kaynaklanır ve kural olarak cinsel sakınmayı gerektirir” (Bilgili ve Vural, 2011:66). Geleneksel kodların yoğun biçimde gözlendiği ülkelerde erkek kendisinin ve ailesinin şerefini ve namusunu korumak zorundadır ve bu toplumsal bir kabul ile meşruiyet kaanmıştır (Gezik:2003; Tezcan: 2005; Sever ve Yurdakul: 2001). Çocuklarını erken yaşta evlendirme niyetinde olupda yasal engellere takılanlar arasından bazıları “namuslarının kirlendiği” yalanına sığınarak yetkilileri yanıltmayı başarmaktadırlar. Ülkemizde namus kavramına yüklenen anlamlar yüzünden bazı yetkililer bu bahanenin üzerine gitmekte tereddüt etmekte, müdahalede geri durmaktadırlar. Bu, yetişkinlerin çocuk gelin evliliklerinde geliştirdikleri bir başka suçu gizleme yöntemidir.

Sonuç

Ülkemizde bugün çocuk gelinler konusunda umut verici gelişmeler olmaktadır. Kamu ve özel kuruluşların verdiği destek ile eskiye göre çocuk gelinler konusunda daha hızlı yol alınmıştır. Bilinç yükseltme faaliyetleri belli ölçülerde etkisini göstermiş rakamlar son beş yıl içerisinde 40 binlerden 27 binlere düşmüştür. Türkiye açısından bu azımsanacak bir başarı değildir. Buna rağmen Avrupa’da çocuk gelin evliliklerinin hala en yüksek olduğu bölge Türkiye’dir. Bu oranlar çocuk gelinler konusunda daha fazla çalışmak gerektiğini göstermektedir. Bunun içinde bu suçun gizlenme metotlarını anlamak ve kavramak gereklidir. Çocuk gelin evliliklerinde suçu gizleme yöntemleri bilinmeden ve çözüm yolları geliştirmeden bu sorunun çözülmesi güçtür. Yanlış teşhisle doğru tedavi yapmak nasıl imkânsızsa çocuk gelin evliliklerinde suçu gizleme yöntemleri bilinmeden, çözüm yolları üretmeden bu sorunla başa çıkmak imkânsızdır. Bu makale boyunca açık edilmeye çalışılan suçu gizleme yöntemleri ortadan kaldırıldığında ülkemizde bu sorunun gelecek on yıllarda yüzölçümü azalacağı tahmin edilmektedir.

Kaynakça

- Anık, M.& Barlin, R. (2017). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 6(3). Ss. 1827 – 1841.
- Arslan, Y. (2015). Oyundan Düğüne Hayatlar Güneydoğu’da Çocuk Gelinler. İstanbul: Belge.
- Aydemir, E. (2011). Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler. International Strategic Research Organization (USAK Raporu 11).
- Boran, P., & Gökçay, G., & Devocioğlu, E., & Eren, T. (2013). “Çocuk Gelinler- Child Brides”, Marmara Medical Journal, (26). Ss. 58-62.
- Bruinessan, V. M. (2003). Ağa, Şeyh, Devlet. İstanbul: İletişim.
- Bilgili, N. & Vural, G. (2011). Kadına Yönelik Şiddetin En Ağır Biçimi: Namus Cinayetleri.

Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 14 (1).

- Çakmak D. (2009). “Türkiye’de Çocuk Gelinler”, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Doğan, S.(haz.). (2011a). Çocuk Evlilikleri ve İlişkili Kavramlar Sözlüğü. Ankara: Uçan Süpürge Yay.
- Doğan, S. (haz.). (2011b). Küçük Yaşta Evlilik Büyük Geliyor Çocuk Gelinler. Ankara: Uçan Süpürge Yay.
- Erdoğan, D. (tarihsiz). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu (http://www.academia.edu/6459715/Turkiyede_Cocuk_Gelinler_Sorunu)
- Gezik, E. (2003). Şeref, Kimlik ve Cinayet, Namus Üzerine Bir Araştırma, Ankara: Kalan.
- Hervish, A. & Jacobs, F. C. (2011). Who Speaks for Me? Ending Child Marriage. Population Reference Bureau. Policy Brief. Pp.1-7.
- Kaynak, M. (2014). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu. Nesne Dergisi, 2 (3). S:27-38.
- Kaptanoğlu, İ. Y. & Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. 15(2). Ss. 129-161.
- Malatyalı K. M. (2014). Türkiye’de Çocuk Gelin Sorunu. Nesne Dergisi. Cilt 2(3).Ss. 27-38.
- Malhotra, A. (1997). Gender and Timing of Marriage: Rural-Urban Differences in Java. Journal of Marriage and Family. 59 (2). Pp. 434-450.
- Mihçioğur, S. & Erbaş, F.,& Akın, A. (2010). Çocuk Gelinler ve Beklenen Olumsuz Sonuçları. Sağlık ve Toplum Dergisi. 20(1). Ss.3-10.
- Sever, A. & Yurdakul, G. (2001). Culture of honor, culture of change a feminist analysis of honorkillings in ruralTurkey. Violence Against Women 7 (9): 964- 998.
- Sır, A. (2012). Erken Yaş Evlilikleri: Diyarbakır Örneği. (D. Şenol-Haz.). Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu: 27-28 Nisan 2012, Ankara.
- Şen, S. & Kavlak, O. (2011). Çocuk Gelinler: Erken Yaş Evlilikleri ve Adölesan Gebeliklere Yaklaşım. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 12(25). Ss. 35-44.
- Şen, H. (Ed.). (2014). Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe. Ankara: Detay.
- Taylan, Hüseyin. H. (2016). Sakarya Roman Ailelerinde Erken Evlilik Araştırması. The Journal of Academic Social Science Studies. 52. Ss. 221-228.
- TBMM Raporu (2010). Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor
- Tezcan, M. (2005). Namus Cinayetleri.
http://www.1001kitap.com/Bilim/Mahmut_Tezcan/turk_ailesi_antropolojisi/aile19_namus.ht
- Türkdoğan, O. (1995). Güneydoğu Kimliği. Bolu: Türk Ocağı Bolu Şubesi.
- Ova, N. (2014). Türkiye’de Yazılı Basında “Çocuk Gelinler” İn Temsili. *Selçuk Üniv. İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(2),Ss. 238-262.
- Özcebe H.& Küçük B. B. (2013). Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler. Türk Pediatri Arşivi Dergisi. Ss. 86-93.
- Özbiçer, Özcan, N. (2018). Bizim Çocuklarımız: Türkiye’nin Kanayan Yarası Çocuk Gelinler. Ankara: Vafgo.
- UNICEF (2001). *Early Marriage: Child Spouses*. Innocenti Digest, No. 7. Florence: Innocenti Research Centre.
- Ünal, B. (2017). Türk sinemasında 2010 sonrası filmlerde çocuk gelin temsili. Anadolu

-
- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sinema Televizyon Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yağbasan, M.& Tekdemir, N. (2017). Sosyolojik Perspektiften Çocuk Gelinlerin Yaşadıkları Travmalar (Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Özelinde Anne-Çocuk İlişkisi Ve İletişimi Bağlamında Bir Alan Araştırması). *Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl: 4, Sayı: 16. Ss. 18-32.
- Yüksel, H. & Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Journal of the Institute of Social Sciences Cankiri Karatekin University/Cankiri Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2).
- Web1. <https://www.aksam.com.tr/guncel/mahkeme-karariyla-8-bin-cocuk-gelin/haber-303002> (erişim 05.02.2018).

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN CUMHURİYET'E TÜRK YURDU DERGISİNDE EĞİTİM ANLAYIŞI⁴

(Prof. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU)⁵

Özet

Bu araştırmada 1911-1931 yılları arasında yayınlanan Türk Yurdu Dergisi'nin eğitim politikası tartışılacaktır. Bu dergi 2. Meşrutiyet'in getirdiği görece özgürlük ortamında İstanbul'da yayınlanır ve Osmanlı aydınlar dünyasında oldukça etkili olur. Dergi, İmparatorluğun içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunları irdeleyen, eleştiriler getiren ve çözümler ortaya koyan bir yayın politikası benimser. Bu yayın politikasının sonucu sorunlarının kaynağı ortaya konur ve bunlardan kurtulma yolları tartışılır. Dergideki yazılarda eğitim ezberci, cezalandırıcı ve kültüre yabancılaştırıcı bulunur. Bunun yanı sıra kız çocuklarının eğitiminin yetersizliği ele alınır.

Türk Yurdu yazarları Müslüman çocukların eğitimini, gayrimüslimlere kıyasla sorunlu bulur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ancak 1700'lerin sonlarına doğru modernleştirme çabasına girmiştir. Öte yandan halk kitlelerinin tümüne ulaşan bir eğitim politikası benimsenmemiş ve modernleşme çabası sınırlı kalmıştır. Oysa aynı süreçte gayrimüslimler eğitime büyük önem vermekteydi. Bazı Müslüman aileler, çocuklarını gayrimüslimlerin okullarına gönderiyordu. Derginin yazarları bu durumdan rahatsızlıklarını dile getiriyor, Müslüman çocukların kendi kültürlerine yabancılaşacağını savunuyordu. Türk Yurdu Dergisi'nin yazarları eğitimin bir program dahilinde milli ve laik olması gerektiğini düşünüyorlardı. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet'e, eğitim anlayışındaki süreklilik ve kopuşları dergiden örneklerle tartışmak önemlidir. Bu örnekler günümüzdeki eğitim sorunlarının kaynağına da işaret etmektedir. Dergi bu açılarından çok önemli bir tarihi kaynak niteliği taşımaktadır.

Araştırmada özgün kaynaklar kullanılmakta ve dönemin literatürü dikkate alınmaktadır. Metin analizi yöntemi ile Türk Yurdu Dergisi'nin bütün sayıları analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Toplum, eğitim, modernleşme, milliyetçilik, laiklik.

⁴ Bu makalenin bir bölümü 25-27 Haziran 2014 tarihleri arasında Varsova'da gerçekleşen Türkoloji Kongresi'ne "Concept of Education From The Ottoman Empire To The Republic In TürkYurdu (Turkish Homeland) Journal (1911-1931)" başlıklı bildiri olarak sunuldu.

⁵ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, firdevs.gumusoglu@gmail.com

CONCEPT OF EDUCATION FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC IN TÜRK
YURDU (TURKISH HOMELAND) JOURNAL

Summary:

The paper discusses education policy in *Türk Yurdu* (Turkish Homeland) Journal published between the years of 1911 and 1931. This magazine was published in Istanbul in the relative freedom environment of the 2th Constitutional Monarchy and it was quite influential among the Ottoman intellectuals.

The journal adopted an editorial policy that investigated the political, economic and social problems of the Empire's, criticised them and developed solutions. The sources of problems were explored and the way to solve them as a result of this publication policy. The Ottoman education system was criticised for being punitive, memorization oriented and culturally alienating in the articles published in the Journal. In addition, a lack of education among girls was taken as an issue.

The writers of *Türk Yurdu* Journal found the education of Muslims children problematic, compared to non-Muslims because education system in the Ottoman Empire started to be modernized towards the end of the 1700s. In addition, modernization efforts were limited in extent and education was not accessible to the masses. However, education was of great importance to the non-Muslims. Some Muslim families would send their children to the schools of non-Muslims. The writers of the Journal expressed discomfort about this issue and argued that it would alienate Muslim children to their own culture. The writers of the *Türk Yurdu* Journal suggested that education would be program based, nationalized and secular. Therefore, it is important to discuss continuity and discontinuity in education from the Ottoman Empire to the Republic with the examples from the Journal. These examples also point to the sources of present problem of education. For these reasons, the Journal is valuable as a historical source. Original sources are used in the analysis and there is related literature of the era is reviewed. All the published volumes of the *Türk Yurdu* Journal is analyzed through content analysis.

Keywords: Society, education, modernization, nationalism, secularism

1. Giriş: Türk Yurdu Dergisi'nin Düşünce Dünyasındaki Yeri

II. Meşrutiyet'ten itibaren ülkenin yaşadığı sorunlara çözüm üretmeye yönelik bütün akımlar, yeni bir toplum yaratmak ve düşüncelerini örgütlü bir yapı çerçevesinde dile getirme çabasına girişmişlerdi. Dernekler-cemiyetler şeklindeki bu örgütlenmelere en az bir yayın organının eşlik ettiğini görmekteyiz. Türk Derneği, Türk Derneği Dergisi'ni; Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Yurdu Dergisi'ni yayımlar. Türk Derneği'nin kapanmasının ardından kurulan Türk Ocakları ise Türk Yurdu Dergisi'nin yayınına dönüşür. Aynı şekilde Kurtuluş Savaşı sırasında dahi Ankara'yı destekleyen yerel gazetelerin yanı sıra bizzat Ankara Hükümeti'nin gazetesi olan Hâkimiyet-i

Milliye yayınlanmaktaydı. Bu yayınlar aracılığıyla ülkenin sorunları ve çözümleri tartışılır, kamuoyu oluşturmaya katkıda bulunulur.

Yayın organları aracılığıyla kamuoyunda düşünce sistematiği kurma, düşüncelerin başkalarına ulaşmasını sağlama, kitle bilinci yaratma ve toplumu örgütleme, son tahlilde de toplumu dönüştürme amacı bu yayınların en temel “mefkûre”sidir. Bu bildirinin eksenini oluşturan Türk Yurdu dergisi ise yazarlarının çeşitliliği, yayın hayatının uzunluğu ve toplumda yarattığı etki açısından büyük bir öneme sahiptir. Türk Yurdu dergisi, 1911’de yayın yaşamına başlar, 1931’de yayını sona erer. 20 yıl boyunca köklü siyasal dönüşümlere tanıklık eden dergi; Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nı yaşar. Yazarları zaman zaman çeşitli cephelerde savaşmaya gider. Öte yandan derginin yazarları ve okurları 600 yıl süren Osmanlı İmparatorluğu’nun da yıkıma gidişini adım adım izler. Yine derginin yazarları ve okurları Cumhuriyetin kuruluşuna katılır. Aynı zamanda Türk Yurdu dergisi imparatorluğun yıkımını önlemeye yönelik düşüncelerin ortaya atıldığı, çözümler üretildiği bir platform niteliği taşır. Türk milliyetçiliğinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan bu dergi, dönemin aydın birikimini kucaklayarak, sayfalarını onlara açmıştır. Dergide tartışılan konular ve çözüm önerileri bir bakıma Cumhuriyet’in kuruluşuna giden yolda önemli bir kilometre taşı işlevi görmüştür.

Türk Yurdu’nu yayınlama düşüncesini, ilk kez şair Mehmet Emin Bey ortaya atar. Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olarak düşünülen derginin on beş günde yayımlanmasına karar verilir. Derginin sorumlu müdürü, Mehmet Emin Bey olur. Ancak Mehmet Emin Bey, 1911’de Erzurum valiliğine tayin edilince Yusuf Akçura onun görevini üstlenir. Dergi yayımlanır yayımlanmaz büyük ilgi görür. İlk sayısı hemen tükenir, ikinci baskı yapılır ve derginin sayfa sayısı arttırılır. ⁶Dergi, 1911-1918 yılları arasında 161 sayı yayımlanır. Ancak Anadolu’nun işgali ve Kurtuluş Savaşı yıllarında (1918-1924) yayına ara verir. Bu zaman içinde derginin yazarları Kurtuluş Savaşı’na ve yeni ülkenin kuruluşuna katılırlar. Dergi 1928-1929 yıllarında hem eski, hem de yeni yazıyla yayımlanır. 1931’de Türk Ocakları’nın kendini feshettiği tarihe kadar yayını sürdürür. 1942’de yeniden yayına başlar. ⁷

Türk Yurdu dergisi 1911’den, 1918’e dek; Asya bozkırlarındaki Türkler’den, Balkanlara kadar Türk topluluklarının tarihi ve kültürel bağlarını ortaya koymaya, dayanışmalarını sağlamaya, ortak sorunlara karşı tutum geliştirmeye, başarılarını duyurmaya, örnek girişimleri desteklemeye ve bir Türk burjuvazisi yaratmaya yönelik bir yayın çizgisi belirler. Özellikle Balkan Savaşı’nın sürdüğü

⁶ ANONİM, “Muhterem Okuyucularımıza”, Türk Yurdu Dergisi, Yıl: I, Sayı 2, 1 Aralık 1911, s. 25

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Firdevs Gümüşoğlu, Kemalist Toplum Modelinde Ülkü Dergisinin Yeri, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005

yıllarda, gücünü yitiren Osmanlı toplumunda “Türklük” bilinci yaratmak amacıyla yurt-yurtseverlik ve kahramanlık söylemi ağırlıklı olarak yer alır. Dergide özellikle Azerbaycan ve Tatar Türkleri’nin ekonomik ve kültürel gelişmişlikleri Osmanlı Türkleri’ne model olarak sunulur. Onlardaki milli bilincin gelişmesinden de övgüyle söz edilir. Ayrıca milli sanayi, ekonomik ve siyasi anlamda Batı’dan bağımsız bir yurt kurma amacı derginin başlıca temaları arasında yer alır. Ancak bu konular kadar önemli bir şey vardır ki o da eğitimle ilgili sorunlardır. Osmanlı Devleti’nde ağırlıklı nüfusu oluşturan köylünün eğitilip, yaşam koşullarının düzeltilmesi talebinin öncelikli olması dikkat çekicidir.

Türk Yurdu, “Türklerin faidesine çalışır”⁸ duyurusuyla çıktığı yolda, Osmanlı toplumunda “Büyük milli emeller” yaratmak, kısaca Türklük bilinci uyandırmak amacıyla oldukça başarılı olur. Dergide, Türk dünyasının içinde bulunduğu “gerilik, yoksulluk ve dayanışma eksikliği” tartışılır. Ahmed Agayef (Ağaoğlu)’na göre bunun üç nedeni bulunur: Birincisi mezhep çatışmasıdır. İkincisi; İslamiyet’in kabulüyle kendi gelenek, dil ve tarihine yeterince önem vermemedir. Üçüncüsü ise; milli bilinç yokluğudur. Ağaoğlu, milli bilinç yokluğunu sözü edilen etkenlerin hem nedeni hem de sonucu olarak görür. Türk aydınlarından “Farisi ve Arabi yazmayı kendileri için bir şeref addediyorlardı, Türk lisanı unutulma derecesine varmıştı” diye yakınan Ağaoğlu, Osmanlı’da Türklerin varlığının neredeyse reddedilişini hayretle karşılar: “...Zannedilir mi ki Goethesiz, Schillersiz, Herdersiz, Hegelsiz bir Almanya veya Puşkinsiz, Karamazinsiz bir Rusya teşkil edebilirdi”⁹ der.

Türk Yurdu’nun hemen hemen bütün sayılarında, Aydınlanma ideolojisinden etkilenildiğini ve pozitif bilimlerin ışığında konuları analiz edip, çözümler üretildiğini görürüz. Dergide, milli dil ve tarih yazımının önemi sıklıkla vurgulanır, bu doğrultuda makalelere yer verilir. Milli tarih, dil ve milli ekonominin gelişmesi içinde de eğitim olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilir.

2. Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu’nda, ordunun ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan ilk askeri okul “Mühendishane-i Bahri Hümayun”dur.¹⁰ 1776 yılında açılan bu okul, dönemin en modern eğitimini verir. Bundan 20 yıl sonra ise (1793) “Mühendishane-i Berri Hümayun” açılır. 1940’larda açılan Köy Enstitüleri’nin mimarı, 1936-1946 yılları arasında İlköğretim Genel Müdürü olan Tonguç, söz konusu okulların açılma nedenini şöyle anlatır:

⁸ Bu cümle Türk Yurdu’nun bütün sayılarında logonun altında yer alır.

⁹ Ahmed Agayef (Ağaoğlu), “Türk Âlemi”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 4, 30 Kasım 1911, s. 17

¹⁰ Hasan Ali Koçer, Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 28

“Ordu İmparatorluğun sınırlarını ve varlığını koruyamıyor, donanma felce uğramış bir halde Haliç’te yatıyor. İstanbul’dan dışarıya çıkamıyor; ticaret ve ziraat halkın geçim sıkıntısını gidermeye yetmiyor, mahkemeler adalet dağıtıcı görevlerini yapamıyorlar... İslam kültürünün yayıcısı olan medrese, bu olaylardan tamamen habersiz, hayata karşı kapılarını kapatmış bir durumda çalışıyor, öğrencilerine eskimiş, bayatlamış, hayatsal hiçbir değeri kalmamış, hurafelere bulanmış dinsel bilgilerle teçhiz ederek halkın içine, okullara salıyor, çocuklara ve yetişkinlere her türlü felaket karşısında kadere boyun eğmeyi, alınyazısına razı olmayı tavsiye ettiriyordu.”¹¹

Yukarıdaki alıntıdan da görüleceği gibi eğitim yaşamdan kopmuş, toplumsal gereksinimlerin çok uzağındadır. Eğitim kurumlarında modernleşme acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyaçların sonucunda, önce Mühendis Mektebi, ardından da 1827’de “Tıphane-i Âmire”, 1834’te ise “Harbiye Mektebi” açılır. II. Mahmut okulun açılışında yaptığı konuşmada, eğitim dilinin Fransızca olacağını, tıp alanında Arapça eserlerin yetersiz olduğunu dile getirir. “... Fransızca öğrenmenizi istemekten maksadım, onu sırf bu dilin hatırı için öğrenmeniz değil, tıbbi öğrenmeniz ve bu bilimi adım adım kendi dilimize kazandırmaktır... Ancak bu yapıldığı zaman ülkemizde tıp, kendi dilimizde okutulur hale gelecektir”.¹²

Zorunlu ilkokul eğitimi için ilk yasa 1824’te, II. Mahmut döneminde çıkarılır. Bu yasaya uymayan velilerin cezalandırılacağına yasada yer alması önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Öte yandan 5-6 yaşlarında çırak olarak çalıştırılan çocukları korumaya ve çocuk emeğinin sömürsünün engellenmesine ilişkin ilk yasaklama da bu yasada karşımıza çıkar. Yasada, çocukların eğitim almaları zorunlu tutulmuş, çıraklık yaşına gelenlerin ise “izin belgeleri” olduğu takdirde çalışabilecekleri belirtilir.¹³

Osmanlı’da eğitim ilk kez Mekatibi Umumiye Nezareti adı verilen kurum tarafından, merkezi olarak planlanır.¹⁴Sıbyan Mekteplerine ilişkin yönetmelik 1847’de yayınlanır. Yönetmeliğe göre Sıbyan Mekteplerinin öğrenim süresi dört yıldır ve altı yaşındaki her çocuk okula devam etmek zorundadır. Bu talimatnameye uymayan veliler hakkında yasal işlem yapılacağı belirtilmiştir. Bu yönetmeliğe göre okuma ve yazmaya daha fazla önem verilir ve falaka yasaklanır. Öğrencilere

¹¹ İsmail Hakkı Tonguç, Eğitim Yolunda Canlandırılacak Köy, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 101

¹² Osman ERGİN, Agk., s. 293.

¹³ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 105

¹⁴ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 114

yumuşak davranarak onların okulu benimsemeleri amaçlanır. Aynı dönemde Terakki Gazetesi'nde okullardaki şiddete karşı yazılar yayınlanır.¹⁵Öte yandan bu okullardaki eğitimin eksenini din ve ahlak eğitimi oluşturur.

Eğitim alanındaki başıbozukluk, 1869'da Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın çıkarmış olduğu "Maarifi Umumiye Nizamnamesi" ilkokul eğitimine ilişkin ilk modern yasa olduğu belirtilmektedir. Bu nizamname ile "köylerde ve mahallelerde sıbyan, beş yüz evli kasabalarda rüştiye, bin evli kasabalarda idadiye ve vilayet merkezlerinde sultaniye" açılması yasal güvence altına alınır. 1858 yılında ilk kız Rüştiye'leri açılır. Kız Rüştiyelerinin açılış nedeni kızlara uygun görülen geleneksel değerlerle ilgilidir. Kızların cahil kalması istenmez. Çünkü iyi eğitilmiş kadınların "eşlerine bağlı", "eve saadet getirecek" ve "iyi çocuk yetiştirmek" konusunda başarılı oldukları varsayılır.¹⁶

1862'den itibaren Sıbyan Mektepleri'nin adı İptidai Mektepleri olarak değiştirilmiştir. 1867'den itibaren de Sultanilerin (liselerin) düzenlenmesine geçilmiştir. Mektebi Sultani yani Galatasaray Lisesi'nin açılması bu döneme denk gelir. Sultan Abdülaziz, Avrupa gezisinden çok etkilenir Fransızca eğitim yapan bir okul açılması düşüncesi gündeme gelir: "Hidematıdevletin (devlet hizmetlerinin) her nevine(türüne) kesbi liyakat ve mekatibi aliyede(yüksek okullarda) ikmalî malumata (bilgi öğrenmeye) tahsili liyakat eylemek üzere Avrupa lisanlarına muadil (denk) ve Fransız mektepleri programına mutabık (uyumlu) olup Türkçe ile Fransızcanın aynı derecede tedris edilmesi (öğretilmesi) gayesi ile açılmıştır."¹⁷ Fransa hükümeti bu okula seçkin öğretmenler tayin etmiş, okulda zengin bir kütüphane, laboratuvar ve müze kurulmuştur.

1867'de ise eğitim süresi beş yıl olan Askeri Tıbbiye açılır ve dersler Türkçe okutulur. Okula ayrıca bir de hazırlık sınıfı eklenerek eğitim süresi yedi yıla çıkarılır. Ders kitapları için tercüme yapacaklara büyük mükâfatlar verileceği duyurulur.¹⁸Darül muallimin (Erkek Öğretmen Okulları) ise 1847 yılında açılır. 1870 yılında ise Kız Öğretmen Okulları olan Darül muallimat açılır. Islahat Fermanı'nın ardından (1856) azınlıklar kendi okullarını açma hakkına kavuşurlar.

1911 yılında çıkarılan "Tedrisatı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı" (Geçici İlköğretim Yasası) Emrullah Efendi'nin Nazırlığı sırasında çıkarılır. Bu yasaya göre ilköğretim parasızdır. Her köy ya da mahallede en az bir ilkokul bulunacaktır. Burada çocukların zihinsel gelişimlerini sağlayacak ve temel bilgileri kazandıracak bir eğitim verilecektir. İlkokulların öğretim süresi dört yıldır. Emrullah Efendi ilköğretim programlarına din bilgisi, ahlak bilgisi, medeni ve kanuni bilgi, coğrafya, tarih, fen bilgisi, köy iktisat ve sağlığı gibi dersler koymuştu. Bu dönemin en önemli ihtiyaçları; eğitime

¹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 117-119

¹⁶ Hasan Ali Koçer, Agk., s. 67

¹⁷ Osman ERGİN, Age., s. 402.

¹⁸ Hasan Ali Koçer, Age., s. 78.

uygun binalar, nitelikli öğretmen, pedagojik olarak hazırlanmış öğrenci düzeyine uygun ders kitaplarıdır. Emrullah Efendi, okulların öğretmen ihtiyaçlarının 70.000 bin civarında olduğunu, ancak ilköğretim pedagoji bilgisine sahip olanların, bunun yüzde 1'i kadar bile olmadığını söylemiştir. En acil sorunun ilköğretimin düzenlenmesi olduğunu belirtir.¹⁹

İttihat ve Terakki Partisi'nin en büyük amacı, eğitimi milli hale getirmektir. 1913 yılındaki İttihat ve Terakki Kongresi'nde eğitimle ilgili kararlar alınmıştır. Avrupa'dan uzmanlar getirtilip eğitimde reform için neler yapılabileceğinin belirleneceği ve yeni eğitim programlarının hem dini ve hem de milli olacağı belirtilmiştir.²⁰ İttihat ve Terakki kızların eğitimine de büyük önem vermiştir. Bu dönemde Fransız Kız Sanayi Mektebi, Kız Muallim Mektebi, Vilayet Kız Rüştüyeleri, Kız Sultanileri açılmıştır. İlk kız lisesi İstanbul İnas Sultanisi adı altında 1913 yılında eğitime başlamıştır. 1916'da kızlar için bir Darülfünun açılır. Böylece kadınların kamusal alanda eğitimli ve ücretli çalışan olarak yolu açılmış olur.

3. Dergide Eğitimin İçeriğine Yönelik Tartışmalar

Türk Yurdu dergisi için imparatorluk coğrafyasında, dahası Müslüman dünyada eğitim önemli bir sorundur. Sorunun boyutlarını ortaya koymak için öncelikle Batı'da eğitimle ilgili neler yapıldığına bakılır. Bu amaçla Batı'daki pedagoji alanındaki tartışmalara dergide yer verilir. Dergini yazarlarından Nafi Atuf (Kansu), hem Batı'nın hem de Osmanlı'nın kaynaklarına gönderme yaparak yazdığı makalesinde eğitim aracılığıyla genç kuşakların yeteneklerinin keşfedilmesi gerektiğine değinir. Ona göre dışarıdan terbiye ihraç edilemez. O, çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimlerini yakından takip eden bir eğitim anlayışını savunur.²¹ Bu düşünceler Osmanlı eğitimcileri için oldukça yenidir. Öte yandan Türk Yurdu dergisinde Batı'da bir akım haline gelen "Yeni Okul" anlayışına da yer verilir. Rousseau, Pestalozzi ve Spencer'in yaklaşımlarını göz önünde bulunduran Herman Lich'in pedagojisi anlatılır.²² Derginin yayın yaşamının ilk yıllarından itibaren eğitim sorununa yer vermekle birlikte, yeterince makale yayınlamadığı gerekçesiyle eleştirilir. Dergide yer alan açıklamadan da görüleceği gibi konuyla ilgili yeterli sayıda uzman yoktur. Az sayıda uzman da zaten eğitimle ilgili dergilerde yazmaktadır. Bu nedenle okurlara anlaşılır bir üslupla yazılmış makale çağrısında bulunulur:

"Türk Yurdu'nun eksiklerini iyilik isteyerek tenkit edenlerden
işittiğimiz haklı mütalâalardan birisi de yurdun talim ve terbiyeye

¹⁹ Hasan Ali Koçer, Age., s. 171.

²⁰ Akçuraoğlu Yusuf, "İttihat ve Terakki Cemiyetinin Yıllık Kongresi", Türk Yurdu, Yıl 3, Sayı 49, 2 Ekim 1913, s. 28.

²¹ Nafi Atuf, "Talim ve Terbiye: Seciye", Türk Yurdu Dergisi, Yıl 5, Sayı: 103, 25 Şubat 1916, s. 339-341

²² M. Rahmi, "Yeni Terbiye Usulleri Almanyalı Herman Lich ve 'Yeni Mektep'i", Türk Yurdu Dergisi, Yıl 5, Sayı: 104, 9 Mart 1916, s. 348-350

müteallik (ilişkin) makaleleri az ihtiva etmekte olmasıdır. Vakıa milli bir terbiyeye hizmet etmek emelinde bulunan bir mecmuanın terbiyevî makalelere çok yer vermesi iktiza eder (gerekir). Biz memleketimizde miktarları pek az olan terbiye mütehassıslarına (uzmanlarına) müracaat ederek bu noksanımızın ikmaline muavenet etmelerini (yardım etmelerini) birkaç defa rica etmiştik. Belki ayrıca talim ve terbiyeye mahsus mecmuaların çıkmasından dolayıdır, ricamızı isaf edenler (yerine getirenler) az oldu. Maksudumuz millî bir terbiye gayesine müteveccih olmak üzere zamanımızda az çok takarrür eden talim ve terbiye usûllerine ve bu usûllere vâsıl olmak için geçirilen edvara bir ilm-i mücmel (kısa bir özet) husule getirecek surette makaleler neşretmekti. Karilerimiz her sınıf ve sanata mensup kimselerden mürekkep olduğu cihetle terbiyevî makalelerimizin yalnız muallimlik ve mürebbîlik mesleğinde bulunanlara müfid(faydalı) olacak gibi mütehassısane(uzmanlık gerektiren) ve ağır yazılmayıp, herkesin anlayarak ve sıkılmayarak okuyacağı veçhile yazılması da gözettiğimiz şartlardandı.”²³

Dergide eğitimle ilgili yazılanlar şu başlıklar altında toplanabilir: Okuma yazma öğretme yöntemi yetersizdir, nitelikli öğretmen yetiştirecek öğretmen okulları azdır. Bunun yanı sıra genel olarak okullar ihtiyaç duyulan sayının çok altındadır ve eğitim ortamları eğitime elverişli değildir. Dahası ders araç ve gereçleri yetersizdir.

Çarlık Rusya'nın egemenliği altındaki coğrafya olan Kazan'dan dergiye yazılarıyla katılan İsmail Gaspıralı eğitimin içinde bulunduğu sorunları tartışır. Gaspıralı'ya göre Türkler eğitimsizdir ve eğitim görenler bile doğru dürüst okuyup yazamamaktadır: “Miladi 1881 senesinde topladığım malumata nazaran Rusya'da onaltı milyon Müslüman vardı ve bunların,Çerkeslerdenmaadası, hep Türk oğlu Türk idi. Bu Türklerin onaltı bin küsür mahalle mektepleri (iptidaiyeleri) ve 214 medrese-i Arabiyyeleri mevcut idi. Vasati olarak, her mektepte otuz çocuğun bulunduğu hesap edilirse, yarım milyon Türk yavrusunun iptidaiyelerde, medreselerde okuduğu anlaşılıyordu. Fakat heyhat! Bu hoş görünüşün, bu ümitli halin aldatıcı bir hayalden ibaret olduğu dikkatli bakanların gözüne çabuk çarpıyordu: 16 bin mektepte, yarım milyon Türk çocuğunun beşer sene ömürleri çürütülüp, onlara Türkçe beş satır okuyup yazmak bile öğretilmiyordu!”²⁴ Bu durum sadece ÇarlıkRusyası'nda yaşayan Türklerle ilgili bir sorun değil, Osmanlı coğrafyasını da içine alan bir

²³ “Talim ve Terbiye”, **Türk Yurdu**, Yıl 4, Sayı 104, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), Türk Yurdu IV, Ed. Murat Şefkatli, s. 347.

²⁴ İsmail Gasprinsky (Gaspıralı), **Türk Yurdu**, I, 7, 22 Şubat 1912, 110.

sorundur. İşte bu sorun Türkçüleri, özellikle Gaspıralı'yı eğitim alanında kısa zamanda uzun yol alınabilecek yöntem arayışlarına götürür, bulur da...“Usul-i Savtiyye” adı verilen bu yöntemle günde dört saat derslik eğitimle, 40 günde de okuma yazma öğretir.Gaspıralı bulunduğu yöntemle kısa bir zaman içinde Türk Dünyası'nın okuryazar haline getirilebileceğini öne sürer. Dergide Gaspıralı'nın bu yöntemi öğretmek için Hindistan'a kadar yaptığı yolculuğa da yer verilir. Bombay'da Müslüman halkın eğitimsizliğinden etkilenen Gaspıralı, geliştirdiği yöntemi buradaki gençlere öğretir ve onları öğretmen olarak görevlendirir. Gaspıralı'nın Hindistan'daki bu çabası dönemin İngiliz ve Hint basında haber olur.²⁵ Türk Yurdu dergisi,Gaspıralı'nın bu yöntemine büyük ilgi gösterir ve Osmanlı toplumuna uygulanabilirliği okurlara anlatılır. Türk toplumunun geleceğini “mektep ve maarif” alanında atılacak adımlara bağlayan derginin yönetimi ve Gaspıralı “milli mektep”in önemine dikkat çekerler. Özellikle Gaspıralı, makalelerinde “bir milletin mahkûm düşmesi, mahkûm bir milletin yok olması mektepsizlikten ileri gelir” diyerek, on beş yıl içinde Türk topraklarında “okuyup yazmak bilmeyen bir Türk oğlu, bir Türk kızı kalmamak lazımdır” der.

Gaspıralı için eğitim, millet olmanın ön koşuludur: “Eski Türkler kan içişip kardeş olurlardı; Asya'da ata binip Avrupa'da inerlerdi. Bugün Yurtçular (Türk Yurdu'na gönül verenler. FG.) söz verişip, kardeş olup okumak ve okutmak yoluna bel bağlasalar, büyük atalarımızın çapul ve akın ordusundan daha faydalı, daha şerefli bir ‘maarif ordusu’ yapabilirler.”²⁶Bu söylem Cumhuriyetin ilk yıllarında da önemle vurgulanacaktır. “Maarif ordusu”nun neferleri olarak muallim ve muallimeler kabul edilecektir.

Türk Yurdu dergisinde alfabenin öğretilme güçlüğü-ıslah edilme zorunluluğu da tartışılır. Rusya Türkleri'nin bu alanda attıkları adımlar dergide heyecanla karşılanır. “Harf ıslahı”nın önemine vurgu yapan Ispartalı Hakkı, 3 Şubat 1912'de İstanbul Darülfünunu'nun konferans salonunda “münevverleri”ne yönelik konferans verir. Konuşması dikkat çekicidir:

“...Efendilerim!Yazımız, şu halleriyle kah yarım hiyeroglif, kah bütün hiyeroglif, kah bundan da öte bir şey... Ne bileyim, bir kargacık burgacık. Hiyeroglif bizim yazıdan daha doğru okunacaktır. Hiç olmazsa öküz başını görünce öküz diye okuyuveririm de kurtulurum. (...) Kimse inkâr edemez ki, yazımızı doğru okumak kolay değil! Kolay değil diyorum... Hayır, bu söz doğru değil, mümkün değil, demeli. Çocuklara bakınız da görünüz: Bizim yazıya göre, okumak denen şey okumak değil kıvrınmak. (...) Biz yazı okuyacağız diye

²⁵ Seyyah (imzalı), “Hind'den Dönerken”,Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 200

²⁶ İsmail Gasprinsky (Gaspıralı), “Türk Yurdçularına”, Türk Yurdu, I, 7, 22 Şubat 1912, s. 109

dimamızın ne kadar serveti varsa sarf ediyoruz. Okuya okuya artık başka işe yaramak kabiliyetini kaybedip, cahil ve kötürüm oluyoruz. Bunu ben, her gün beraber çalıştığım Gayrimüslim arkadaşlarımın yanında anlayıp duruyorum: Görüyorum ki, arkadaşım Haçik Efendi, Nikola Efendi ben kadar tahsil görmemiş... Belki zekâca da geri... Fakat onlar işadamı. İş üzerinde benim apıştığım yerlerde onlar fırlayıp atılıyor. Niçin? Çünkü onlar, ben gibi vaktini aklını hirre ve hüreyre gibi kelimeleri öğrenmeye sarfetmemiş.”²⁷

Ispartalı Hakkı Bey konuşmasında Arap harflerini “tadil ederek” okuma yazmanın kolaylaştırılacağını savunur. Ona göre, çocuklar yıllarca okula devam etseler bile, okuryazar olamamaktadır. Oysa Gayrimüslimlerin aldıkları eğitim onları yaşamda daha güçlü kılmakta, yeteneklerini geliştirmektedir. “Talim ve Terbiye” başlıklı bir başka yazıda ise Ispartalı Hakkı, Maarif kurumunun bütçesinin sınırlılığından yakınır. Eğitimin günün gereksinimlerine yanıt vermeyen, ezberci tarzını, sınav sisteminin yanlışlığını ve bu sistemin gençlere verdiği zararları tartışır.²⁸

Yusuf Akçura ise, “Emel ve İdeal” adlı makalesinde, İstanbul’daki İptidaiye’lerin (ilkokulların) her boyutuyla yetersizliğini anlatır: “Hocafendi”nin okula dahi gelmediğini, hocanın oğlu veya yeğenin veya hafız efendinin yanında “sağlam ve can yakan sopasıyla” zaman zaman okula geldiğini belirtir: “... Hafız Efendi mektebin en korkunç simasıdır. Cüzü dinletmek için önüne gitmeden evvel hiddetini yumuşatmak için hocaya hazırlanan haftalıklar ona takdim olunur. Hoca, kalfa, hafız efendiler yokken mektepte bir curcunadır gider. Cüzler havada uçar, minderler bir iradan diğerine top güllesi gibi fırlatılır. Yedi sekiz yaşlık çocukların hiç işitmemesi lazım gelen sözler haykırılır. Hâsılı mahalle mektebinde hiç bir şey öğretilmez. (...) İptidaiye’den tali mekteplere geçen çocuk, dalgalar arasında kalmış yelkensisiz, dümensiz tekneye döner, bir tarafa yürüyemez. Bir şeye kuvvetle inanmaz. Hatta manevi bir şeyi sevemez bile...”²⁹ Bu makale, İmparatorluğun başkentindeki ilkokulların durumunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyar. Öğretmen, eğitimci niteliğinden yoksundur, eğitim hemen hemen yok gibidir, ezbercidir. Dini bilgilerin de ezbere dayalı olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda, hocayla öğrenci arasında patronaj ilişkisi bulunmaktadır. Şiddetin eğitimde meşru bir araç olarak kullanılması da oldukça sorunludur. Bu kurumlarda yıllarını geçiren çocuklar, daha ileri bir eğitim ortamına geçtiklerinde, hiçbir eğitim almadıkları için neye uğradıklarını şaşırırmaktadırlar. Bir yandan eğitim “millet olma şuuru”da

²⁷ Ispartalı Hakkı, “Türklük Şuunu: Harflerimizin Islahı”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 9, 22 Mart 1912, s. 153.

²⁸ Ispartalı Hakkı, “Talim ve Terbiye”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 19, 8 Ağustos 1912, s. 167.

²⁹ Akçuraoğlu, “Emel ve İdeal”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 16, 27 Haziran 1912, s. 265-268

kazandırmamaktadır. Eğitimin milli bağlılığı artırması, milli hedefler tayin etmesi milletin kalkınması, ilerlemesi ve yükselmesine kaynaklık etmesi beklenir. Nitekim dergide, Balkan Savaşları'ndaki yenilgilerin nedenleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitimdeki yetersizlikleri sayılır. Bulgarlar kısa bir sürede eğitimle büyük bir kalkınma hızı yakalamış ve birbirine kenetlenmiş Osmanlı ordularını yenmiştir. "Balkan devletleri Türkiye'yi muharebe edip yenmediler, belki Balkan milletleri Avrupa-yı Osmaniye'deki harabelere mâniasız(engelsiz) olarak girdiler. Türkün yıkılması muharebeden değil, idaresizlikten oldu... Bulgar kralı Türk padişahını yenmedi. Bulgar muallimi Türk muallimini yendi... Balkan milletleri Türk milletini yendi; Türkiye'nin eski asker tabiatı buna mani olamadı."³⁰

Eğitim ideal vermekte ve milli amaçlar yaratmakta yetersizdir. Yusuf Akçura'ya göre azınlık okulları da Türk gençlerine kendi ideallerini aşlamaktadır.³¹ Akçura'nın yazısına Tanin Gazetesi'nden yanıt veren Üsküdar Amerikan Koleji mezunu Halide Edip, bütün azınlık okullarında misyonerlik yapılmadığını, genelleme yapmanın haksızlık olacağını söyler ve "Tahsilde idealsizliği yapan sadece ecnebi mektepleri değildir" der. Yusuf Akçura, Halide Edip'in yazısına dergiden yanıt verir. Akçura'ya göre eski medreseler çağını doldurmuştur. Ancak, bu mektep ve medreselerin birçok kusurları olmasına rağmen yine de kökleşmiş hedefleri bulunmaktaydı. Yeni okulların ise amaçları-idealleri yoktur. "Ecnebi mektepleri, mensup oldukları din, millet veya cemiyetin menfaat ve maksadını gözeterek ona göre şakirtlerine emel telkin ve telkih ediyorlar. Ve bundan memleketimizde emel anarşisi oluyor. (...)Ecnebi mekteplerinden çıkan kadın, erkek kim olursa olsun -bilaistisna- gayesiz, hatta belki muzır bir insan olmaya mutlaka mahkûmdur" diye de hiç düşünmedim. Binâenaleyh müddeanızın(iddianızın) ikincisinde de fikren ihtilafımız yoktur."³² Azınlık okulları tartışmasına "Hak" gazetesine yazdığı bir yazı ile Nezihe Muhlis Hanım (Muhittin) da katılır. Kendisi bir Fransız okulundan mezun olmuştur. Mezun olduğu okulda kendi milliyetine değer verildiğini, Akçura'nın düşüncesine katılmadığını yazar: "Ecnebi mektepleri hakkındaki fikrinizi kabul etmiyorum. İnsan orada muhtelif kavmiyetleri görerek kendisinin, ne olduğunu düşünmeye, belki de kendisinin Türk olduğunu anlayıp hükmetmeye bir vesile bulur. Ecnebi mekteplerinde kendi milliyetleri pek muhterem tutulduğundan insanda hiss-i millî daha kuvvetli, daha çabuk doğar. Halide Edip Hanımefendi'nin fikirlerine müşterekim(aynı fikirdeyim)."³³ Akçura eğitimle ilgili endişelerini yazmayı sürdürür. Eğitimin dilinin Türkçe olmamasını bir felaket olarak değerlendirir. Akçura bir Türkçü dostunun sözlerini şöyle aktarır: "Tarih ve coğrafyanın, ilim ve

³⁰ K.N. "Mağlubiyetin Sebepleri," Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 27, 29 Kasım 1912, s. 62.

³¹ Akçuraoğlu Yusuf, "Emel ve İdeal", Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 16, 27 Haziran 191, s. 268.

³² Akçuraoğlu Yusuf, "Halide Edip Hanımefendi Hazretlerine", Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 18, 25 Temmuz 1912, s. 302-303

³³ Akçuraoğlu Yusuf, "Halide Edip Hanımefendi Hazretlerine", s. 304

fennin yabancı bir dilde okutulması, kendi lisanında tadrise muktedir olmayan ‘Hotanto’ vahşilerince makul ve makbul olabilir, ama bizim için züldür. Ben Sultani’de iken Fransızca asıl, Türkçe kuyruk idi. Sanı ve korkarım ki hala öyledir.”³⁴

Derginin yazarlarından Ispartalı Hakkı, gözlemleri ve deneyimlerinden hareketle eğitimin içler acısı durumunu anlatır. Ona göre okullarda verilen dersler geçmiş yılların tekrarıdır, amaçsızdır ve anlaşılmaz sözlerle doldur. Öğretmenler yetersiz, okullar harap haldedir. İyi eğitim verildiği varsayılan okullara kayıtlar rüşvetle yapılabilmektedir. Orta sınıftan gelen ailelerin bile çocuklarının eğitimi için yeterli maddi güce sahip olmaması durumun ciddiyetini gösterir. Ispartalı Hakkı kendi çocuğunun eğitimiyle ilgili endişelerini dile getirirken, eğitimin genel durumu hakkında da bilgi verir: “... Maarif erkânından bir bildiğin yanına uğrayıp faciayı hikâye ediyorum. Ondan da cevabımı alıyorum. Hem de kulağıma eğilmeden, sesini yavaşlatmadan. Evet, muallim yok, tadrıs için kitap yok. Mektep binaları öyle... Hepsinden sonra da para yok diyor. Bu söz, ok üstüne hançer oluyor. Yutkunarak yüreğimden sızan kanları yudum yudum yutarak işime gidiyorum.”³⁵ Yatılı okulda öğrenci olan oğlunun aldığı eğitimden de söz eden Ispartalı Hakkı’nın tespitleri durumun ne kadar kötü olduğunu göstermektedir. Nedensiz yere ceza alan ve eve çıkma izni kaldırılan çocuğunun durumunu şöyle aktarmıştır: “Ertesi perşembe çocuk gelir. Ne o? Gelecek Perşembe ben gelemeyeceğim. Bırakılmayacağım. Çünkü izinsizlik cezası almışım. O ne? Bilâ-af izinsiz. Kıraat dersinde bir şey soruldu, bilemedim. Nasıl şey Bürgân-ı ateş-feşan, yok yok bunu bilirim... Kehkeşan-ı asuman, zîb-i dirahşan gibi bir şey. Pek bilemiyorum. Muallim ceza yazdı. Niçin bilemedin? Bilemedim. Niçin mazeretini söyleyip af istemedin? Muallim affetmez. Birisi af istedi, yalvaracak oldu. Muallim iki eli pantolonun ceplerinde ‘Bozukluk yok’ diye cevap verdi, tahkir etti (hakaret etti). Ben nasıl bir şey diyebilirim. Ne yapayım, cezamı çekerim...”³⁶

Ispartalı Hakkı’ya göre eğitimde dayak cezasından daha fazla çocuğu etkileyen ceza “arkadaşlarını arasında izzet-i nefsinin kırılması”dır. Çocuğa uygulanan psikolojik şiddeti saptayan Ispartalı Hakkı’ya göre çocuk; günün toplumunda evde gördüğü değeri okulda görmez.³⁷ Çocuk, “Hakir bir varlık değildir, azim bir varlıktır. Tazim edilir, edilmelidir.” Çocuğa verilen cezanın onu küçültmek ve alçaltmak için değil, bilakis onu yetiştirmek ve yüksekliğini göstermek için uygulanmalıdır. Ispartalı Hakkı, eğitime genel bütçeden ayrılan kaynaklar da yetersiz bulur. Maarifin diğer kurumlardan daha da kötü durumda olduğunu belirtir.³⁸

³⁴ A.Y. (Akçuraoğlu Yusuf), “Talim ve Terbiye: Düşünülecek Meselelerimizden”, Türk Yurdu, Yıl 4, Sayı 75 21 Ocak 1915, s. 40-41

³⁵ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var”, Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 19, 8 Ağustos 1912, s. 314-316.

³⁶ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var II”, Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 21, 25 Eylül 1912, s. 344.

³⁷ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var III”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 28, 12 Aralık 1912, s. 66-68.

³⁸ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağı Var, Yüreğinde Dağı Var IV”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 34, 6 Mart 1913, s. 167-170

4. Eğitim Ortamları ve Araçlarına İlişkin Sorunlar

“İslam âleminin her tarafında olduğu gibi Hint’in Müslüman mektepleri de harap ve berbattır.”³⁹İspartalı Hakkı’nın yanı sıra Abdülbaki Fevzi de eğitimle ilgili gözlemlerini anlatır. İstanbul’dan İzmit’e yaptığı bir geziye ilişkin izlenimini aktarır. Ona göre her yerde olduğu gibi İzmit’te eğitime karşı ilgi gösterilmemektedir. Okul binaları son derece kötü, bakımsız ve kirlidir. Beş yıllık İdadide öğrenci sayısı 200’ü geçmez. Oysa nüfus 5 bin haneden oluşmaktadır:

“(…) Yukarıpazar’da bulunan diğer iptidaisini de gittim gördüm. Fakat mektep olmaktan çok uzak buldum. Gayet dar bir küçük oda büyüklüğünde iki dershanede talebeler biri biri üzerine oturmuşlar gibi sıkışmışlardı. Dershanelerin arasında bir muallim odası bulunuyordu ki, buna oda demeye dil varmıyor. Asıl acınacak, ağlanacak ciheti buralar değil, daha vardı. O da birinci sınıf dershanesi yapılan abdesthanelerin üzerindeki yerdir ki, kokudan, rutubetten baş sokulamayacak derecede olan bu mahal hem üç sınıfın teneffüshanesi hem de taamhanesi(yemekhane) vazifesini görüyordu! Burada sıralar falan yoktu. İki dizleri üzerinde akşama kadar oturan mini mini yavrucuklar, -kendilerinden bıkmış, usanılmış olmalı ki- buraya ölsünler diye atılıvermiş idiler. Burada gözlerimden yaşlar aktığını saklayamam.”⁴⁰

Aynı dönemde Kayseri, İzmir, Adapazarı ve Konya gibi pek çok ilde de okular aynı durumda olduğuna ilişkin yazılar dergide yer alır. Oysa Gayrimüslimler eğitimlerini modern binalarda yapar ve en iyi eğitim olanaklarına sahiptir. Türk çocuklarının gittiği okulların ise çoğunlukla ahırdan bozma, havasız, rutubetli fiziki mekânlardır.

Bir başka soruna Nâfi Atuf değinir. Ona göre eğitim sistemi çocuklarda zekâ gelişimi öldürmekte, onları donuk, şaşkın ve tembel kimselere dönüştürmektedir. O da fizik imkânsızlıklardan, “in” gibi sınıflardan, kuru ekmek parçası ile karnını doyurmak zorunda kalan öğrencilerden, pis sınıflardan söz etmiştir. Ona göre bu sorunların çözümü için eğitime daha fazla kaynak ayrılmak ve öğretmen maaşları arttırılmak gerekir.⁴¹

Ahmet Edip’e göre okullardaki kapıcıdan, hademeye, müdüre dek çocuklara hakaret ve tehdit edilmekte, ceza ile korkutularak benliği yok edilmektedir. Ayrıca eğitim müfredatı karmaşık, ağır ve lüzumsuz birçok bilgilerle doludur. Öğrenciler, öğretilen bilgilerin neye yarayacağını bilmemektedirler. Eğitim ezber ve tekrar üzerine kuruludur. Deney, gözlem ve uygulama hiç

³⁹ Seyyah (imzalı), “Hind’den Dönerken”, Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 199-200.

⁴⁰ Abdülbaki Fevzi, “İzmit” Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 27, 28 Kasım 1912, s. 58-59.

⁴¹ Nâfi Atuf, “Maarifimiz Hakkında II”, Türk Yurdu, Yıl 5, Sayı 112, 29 Haziran 1916, s. 117-120.

yoktur. Güzel sanatlar, beden eğitimine hiç rastlanmadığı için çocuklar sağlıksızdır. Aileler çocuklarını okula bırakır, bir daha arayıp sormazlar. Beklenen yegâne şey “sükût ve itaattir.”⁴²

Derginin yazarlarından Tevfik Nurettin de okullarda çocukların “milli terbiye” almadığından yakınır. Oysa Rum ve Ermeni çocukları geçmişini bütün ayrıntılarıyla hem okulda hem de ailesinde öğrenir. Türk çocuklarının milliyeti hakkında edindiği bilgi papağanın ezberine benzer. Tevfik Nureddin ders kitaplarının yetersiz olduğunu, üstelik de alfabe kitabının doğrudan doğruya Fransızca bir kitaptan çevrildiğini belirtir. Ona göre, Osmanlı eğitimcilerin yazdığı ders kitapları da pedagojik yönden yetersizdir. Bu kitapların çoğu, alanında uzman olmayan kişilere yazdırılmış ve niteliksiz görseller kullanılmıştır. Kitaplarda izlenen bir metoda da rastlanmamaktadır. Bütün bunların sonucunda da milli kültür ve bağımsızlık söz konusu olmayacaktır. Çünkü “Bulgarları, Sırpı, Grekleri kurtaran ve yaşatan amillerden en birincisi milli elifbaları, milli kitapları olduğu bence muhakkaktır”.⁴³

5. Kadınların Eğitimi

Türk Yurdu dergisi, yayınlandığı ilk sayıdan itibaren kadın sorununu, toplumun sorunu olarak ortaya koyar. Kimi kez cesur bir üslupla, kimi kez de “Şimal Türkleri’ndeki kadınlar”ın yaşamlarından kesitler anlatılarak kadının toplumsal yaşama katılmasının ve üretkenliğinin önemine dikkat çekilir. Bu yazılar aracılığıyla “Kadının İnsan Hakları”nın evrenselliğine dikkat çekilir. Öte yandan kadının aile içinde ve toplumda bir özne olarak kabul edilmesi gerektiği bazen dolaylı, bazen de doğrudan örneklerle anlatılır.

Türk Yurdu dergisi, kadınların toplumdaki konumundaki geriliğin nedeni olarak, toplumun son birkaç yüzyıldaki “yanlış inançlar”ın etkin olması gösterilir. Orta Asya Türk topluluklarında kadınların durumunun daha ileri olduğu anımsatılır. Derginin yazarlarından Dr. Fuat Sabit’in konuyla ilgili düşünceleri, Türk Yurdu yazarlarının genel söylemidir: “... Asya’yı asırlarca altüst eden bu doğru ve erkek insanları burada -Anadolu ve Rumeli’de- münkarız olmuş üç büyük içtimai heyetin enkazı bekliyordu; İran, İslam, Bizans. Türkler bunların memleketlerine sahip olmakla beraber pek yazık ki onları müstevlilerin ayakları altında bırakan içtimai ve ahlaki hastalıklarına da varis oldular; Cengâver ruhları yumuşadı; Asya bozkırlarının, Altay dağlarının temiz, gürbüz ahlakları bozuldu; eski töreyi bıraktılar; Türk kadını içtimai hayattaki mevkiini kaybetti, cemiyetin hayatına masruf olması lazım gelen faaliyetini, inceliğini bundan sonra ‘çürük kafesler’ arkasında, loş odaların izbeliklerinden ‘hurafeler doğurmaya’ sarf etti...”⁴⁴Bu düşünceyi Gökâlp ve Selahaddin

⁴² Ahmet Edip, “Kızma”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 29, 26 Aralık 1912, s. 86-88.

⁴³ Tevfik Nureddin, “Türk İptida-i Mektep Kitapları,” Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 22, 19 Eylül 1912, s. 362-364.

⁴⁴Fuat Sabit, “Anadolu Duygularından”, Türk Yurdu, II, 28, 12 Aralık 1912, 71

Asım da ⁴⁵ dile getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki, “kadınların altı yüz yıl boyunca ezildiği” ve Aydınlanmanın itici gücü olacağı doğrultusundaki söyleme Türk Yurdu dergisi öncülük eder.

Türk Yurdu dergisi, kadınların eğitimden yoksun bırakılmasından büyük rahatsızlık duyar. Kadınların eğitimini temel sorunlar arasına yerleştirir. Rusya Türkleri'nin kadınların eğitime verdiği öneme vurgu yapılıır. Yanı sıra Anadolu'daki Gayrimüslimlerin kız okullarının gelişmişliğini gözler ve kendi çocuklarının benzer eğitimden geçme özlemini dile getirirler. Açılan her kız okulunun haberi dergide sevinçle karşılanır. “Hususi muhabirlerden” İzzet Ulvi'nin 4 Mart 1328 tarihli Eskişehir izlenimlerini anlattığı yazısında da bunu görmek olasıdır: “İslam kızları için Bosnalı bir zatın iyi bir teşebbüsünü haber aldım. Bu adam bir kız sınaı mektebi açmış. Burada kızlar okuyacaklar, çalışacaklar, çorapçılık, fanilacılık gibi bir şey de öğrenmekle beraber icabında günlük ücret alacaklarmış. Mektebin epeyce talebesi mevcutmuş.” ⁴⁶

Kadınların toplumsal alandaki üretkenliklerine büyük önem veren Türk Yurdu dergisi, milli ekonominin gelişmesinde, ülkenin kalkınmasında kadınların katkısı olacağını vurgular. Kadın emeğini önemseyen yazıların yanı sıra, kadınların zekâlarıyla da toplum için gurur kaynağı olabileceklerine ilişkin yazılara yer verilir. Bu yazılar arasında, İstanbul'dan Rusya'ya deniz yoluyla giden Halim Sabit'in, gemideki izlenimlerini anlattığı yazıdaki bir Rus kadına ilişkin söyledikleri anlamlıdır:

“Vapur arkadaşarımdan bir hanım, Kiev şehrinde kızlar mekteb-i idadisi muallimlerinden uzun boylu sarı bir Rus'un zevcesi fikir ve zekâsıyla nazar-ı dikkatimi celbetti. Bu kadın konuşurken, muttasıl mubaheseye girişiyor ve hayat-ı içtimaiyye ve ahlakıyenin ıslahını kendilerine emel edinerek çalışanlar beyninde sosyalistler kadar fedakâr, gayyur, insaniyetin atisi itibarıyla onlardan daha nafi bu unsur-ı faal ihtimali bulunmadığını ileri sürüyor ve dava ettiği bütün meseleleri o kadar ince bir surette tahlil ile ispat ediyordu ki, genç bir kadının bu kadar cevval bir fikr-i tahliliye malikiyetie hayran kalıyordum. Muhatabı, zevcinin arkadaşı olduğunu zannettiğim orta yaşlı bir adam, kadını iskat ve ilzama çok çalışıyor ise de bir türlü muvaffak olamıyordu. Kadının zevci hiçbir tarafı iltizam etmiyor, ancak sevdiği derhal duyulan zeki refikasının güzel sözlerini yüzüyle gözüyle alkışlıyordu.” ⁴⁷

⁴⁵Konuyla ilgili bkz. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Tarihi, MEB, İstanbul, 1970; Selahaddin Asım, Osmanlıda Kadınlığın Durumu, Arba Yayınları, İstanbul, 1989

⁴⁶ İzzet Ulvi, “Kayseri'ye Doğru”, Türk Yurdu, I, 11, 28, 18 Nisan 1912, s. 182

⁴⁷ Halim Sabit, “Altaylara Doğru”, Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 198.

Halim Sabit'in ifadesindeki hayranlık, Osmanlı'nın aydın erkeklerinin kadınların konumunun iyileştirilmesine yönelik genel bir özlemidir. Yazar, kadınların eğitimi sonucu kamusal ve özel alanda güçleneceği düşüncesindeydi. Edhem Nejad da benzeri bir yaklaşım içindedir. Kadınların Manastır'daki konumunu irdelediği ve aile hayatı üzerine yazdığı makalesinde halkın eğitime artan ilgi gösterdiği belirtmektedir. Ancak Edhem Nejat, kadınların eğitimindeki yetersizliğe de dikkate çekerek, "inas mekteplerinin kabahatli" olduğunu söyler. Bu okullarda görgü kurallarının yeterince öğretilmediği, çocukların ailelerine saygı ve itaatlerinin yetersiz olduğunu yazar.⁴⁸

6.Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Yurdu'nda Eğitim

Anadolu'nun Batılı güçler tarafından işgali ve Kurtuluş Savaşı sürerken Türk Yurdu dergisi yayınlanamaz. Yazarların pek çoğu Kurtuluş Savaşı'na desteklemek için Anadolu'ya geçer. Bu yıllarda savaş sürmesine karşın eğitim sorununa Ankara Hükümeti büyük önem verir. Büyük Millet Meclisi'nde eğitimle ilgili bazı kararlar alınır. 28 Aralık 1920'de Türk Yurdu'nun önemli simalarından Hamdullah Suphi Milli Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekilliği) getirilir. Eğitimin içinde bulunduğu sorunlar çok fazladır. Her şeyden önce öğretmenler aylardır maaş almamaktadır. Bu koşullarda eğitim sorunlarını saptamak ve çözümler üretmek için 16 Temmuz 1921'de bir Maarif Kongresi düzenlenir. Kongrede bir konuşma yapan Mustafa Kemal, eğitimin milli ve eski devrin hurafelerinden sıyrılmış olacağını ilan eder. Bu sırada düşman Ankara'ya doğru ilerlemektedir.⁴⁹

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından eğitimle ilgili en önemli yasa 1924 yılında çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu", yani Eğitim Birliği Yasası'dır. Tanzimat'tan beri süregelen eğitimdeki ikilik kaldırılır. Günün koşullarında işlevini yitirmiş olan medreseler kaldırılmış, bütün okullar Maarif Vekâlet'ine bağlanmıştır. Yabancı okulların denetlenmesi için de bir tüzük hazırlanarak, hükümetin yabancı okullardan beklentileri belirlenmiştir:

"Hiçbir okul kitabında Türklerin aleyhinde bir kelime ve ifade bulunmayacak, Türklerin dününü ve bugününü kötüleyen cümlelere rastlanmayacaktır. Türk tarihine ve coğrafyasına dair en ufak bir yanlış görülmeyecektir. Türk toprakları hiçbir memleketin parçası olarak gösterilmeyecektir. Kitaplarda hiçbir yabancı memleketin propagandası yer almayacaktır. Bütün yabancı okullarda haftada beş saat Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası okutulacaktır. Bu dersleri okutan öğretmenler Türk olacak ve Eğitim Bakanlığı tarafından seçilecektir. Okullarda her türlü din propagandası yasaktır. Dini

⁴⁸EdhemNejad, "Manastır'da Hayat-ı Aile", Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 8, 7 Mart 1912, s. 136-137

⁴⁹İsmail Hakkı Tonguç, Age, s. 281

semboller ancak okulların kiliselerinde bulunabilir. Okul kitaplarının hiçbirisinde dini telkinler yapan semboller bulunmayacaktır.”⁵⁰

Bu açıklamayla eğitim yabancı okulların misyonerlik faaliyetleri yapmaları yasaklanmıştır Mustafa Kemal, eğitim alanında yapılan reformların amacını şöyle anlatır:

“Devlet bünyesinde yüzyıllar boyu derin idari ihmallerin neden olduğu yaraları iyileştirmede verilecek emeklerin en büyüğünü hiç kuşku yok ki, irfan yolunda esirgememiz lazımdır... Şimdiye kadar takip olunan öğretim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde, önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir Millî Eğitim Programı’ndan söz ederken, eski devrin boş inançlarından ve yaradılış niteliklerimizle hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî karakterimiz ve tarihimizle uyumlu kültür kastediyorum. Çünkü millî dehamızın tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültür, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Fikrî kültür, ortamla uyumludur. O ortam milletin karakteridir”⁵¹

Mustafa Kemal’in ısrarla vurguladığı eğitimin milli olması düşüncesi, Türk Yurdu dergisinin de yayınlanma amaçları arasındaydı. Bu eğitimin ana özelliği ise laik ve bilimsel olmasıdır. Böylece çağdaş kuşaklar yetiştirilecektir. Ayrıca eğitimin günün ihtiyaçlarına bağlı olarak yeniden ele alınacağı da vurgulanmıştır. Bu doğrultuda alınan önemli bir karar da harf devrimidir. Harf devriminin en önemli gerekçesi okuma yazmanın daha kolay hale getirilmesidir. Arap harflerinin Türkçe sesleri karşılayamaması, okuma yazmayı zorlaştırması, aynı kelimenin farklı anlamlara gelmesi Türk Yurdu’nda da sorun olarak yıllar boyu ele alınmıştı. Bu sorunları gidermek için bazı ses ilaveleri ile Latin alfabesi benimsenerek, ülkede bir eğitim seferberliği başlatılır. Bu dönemde özellikle öğretmen okullarına ayrı bir önem verilmiş, bu yeni öğretmen kadrosunun Anadolu’nun yazgısını değiştireceği düşünülür. 1924’ten sonra Türk Yurdu dergisinde benzeri bir söylem söz konusudur.

Dergini yazarlarından Kolombiya Üniversitesi Eğitim Fakültesi mezunlarından olan Mehmet Safvet, Türk eğitim sisteminin Batılı karakterini öne çıkararak Doğu uygarlığının yenilgiyi kabul ettiğini belirtir. Yazara göre kendine hedef olarak Batı’yı seçen Türk Devleti’nin bunu başarabilmesinin yolu eğitimden geçmektedir. “Türkiye’nin bugün karşılaştığı en mühim

⁵⁰İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 983, s. 660.

⁵¹Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2, s. 16-17.

mesaîlden(sorunlardan) birisi ve hakikaten en mühimi bir garp zihniyeti, yani Avrupai düşünüş, görüş ve işleyiş tarzını nasıl en seri bir surette alabileceğimiz meselesidir. Bu mesele bittabi bir terbiye meselesidir. Avrupa medeniyeti zümresine tamamıyla dâhil olabilmekliğimiz için Avrupa terbiyesini sevmek ve benimsemek zaruretindeyiz...”⁵² Mehmet Safvet, konuyu uygarlıklar bağlamında ele almış ve Batılılaşmanın tek yolunun buna uygun bir eğitim sistemi olduğunu söylemiştir.

Bu dönemde Batı’daki eğitim modelleri dikkatle gözden geçirilir.Derginin yazarlarından Hamit Zübeyir, “Fin Yüksek Halk Mektepleri”ni tanıtır. Türk eğitimcilerine bu okulları model olarak sunar. Hamit Zübeyir’e göre bu okullar, gençlerin kültürel seviyesin yükseltmekte, ahlaki gelişimlerini, kendi kendine iş görebilmelerini sağlamaktadır. Bu okullarda tarih, edebiyat, doğa bilimleri ve uygulama dersleri yer alır. Okulların masraflarının yüzde 20’si devlet tarafından karşılanır. Bu okullarda siyaset yapılmamaktadır.⁵³

Bolu milletvekili Hasan Cemil’e göre; geçmiş Türkiye için bir “sefalet asrı” olmuş, kültürümüz “kurunu vusta”da (Ortaçağ)kalmıştır.⁵⁴ Cumhuriyet sonrasında ise karanlık çağ yıkılmış ve yeni ve aydınlık bir çağ başlamıştır. Türk devrimi, Fransız Devrimi’ne benzeten Hasan Cemil, Türk devrimi hedeflerine ulaşmak için henüz yolun başında olduğunu belirtir. Milli terbiye ile toplumdaki ayrılıkların önüne geçilecek ve bireyciliğin yerine toplumsuluk yerleşecektir. Ayrıca bu eğitim biçimi bireyin yaratıcılığını ortaya çıkaracak, mesleki gelişimini sağlayacaktır. “Ferdî menfaatleri ve zümre menfaatlerini millet ve cumhuriyetin müşterek menfaatine tabi tutan ve ferdin işini umumun hizmeti telakki eden bir camia zihniyeti, zamanımızın bilhassa iktisat hayatında ekseriya behimî bir tarzda tecelli eden müfrit hodkâmlığın yerine geçmelidir.”⁵⁵

Dergideki yazarlardan bir diğeri ise Hilmi Malik’tir. Hilmi Malik yazısında, köylünün eğitim olanaklarının ve yaşam koşullarının güçlüğüne ve düşüklüğüne dikkat çeker.⁵⁶ Ona göre Türk köylüsünün yaşam koşulları son derece kötüdür. Kullandığı teknoloji yetersiz, sahip olduğu yaşam seviyesi çok basittir. Köylünün inançları hala bilimsel düşünceden uzak ve hurafelere dayalıdır. Köyde eğitim Cumhuriyet devrimlerine kadar köy imamları tarafından yapılmış, bu eğitimle sadece dini bilgiler öğretilmiş, çağın bilgisi, bilimi ve teknolojisinden hiç söz edilmemiştir. Köylünün kalkınması iyi ve nitelikli bir eğitimden geçmektedir. Bunun için köy öğretmenleri, köylünün ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalı, köylünün yaşam seviyesini yükseltecek bir eğitim

⁵² Mehmet Safvet, “Garp Terbiyesinin Gençliğe Telkinâtı”, Türk Yurdu, Yıl 17, Cilt 21, Sayı 198, Nisan 1928, s. 205.

⁵³ Hamit Zübeyir, “Fin Yüksek Halk Mektepleri Programı”, Türk Yurdu, Yıl 19, Cilt 23, Sayı 218, Kânunuevvel 1929, s. 29-33.

⁵⁴ Hasan Cemil, “Milli Terbiyemizin Hedefleri”, Türk Yurdu, Yıl 21, Cilt 26, Sayı 233, Mart 1931, s. 1-9.

⁵⁵ Hasan Cemil, A.g.m., s.6.

⁵⁶ Hilmi Malik, “Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri”, Türk Yurdu, Yıl 18, Cilt 23, Sayı 206-208, Kânunuevvel 1929, s. 31-35.

vermelidir. Köylerde düzenli bir biçimde konferanslar, etkinlikler, sinema gösterimleri yapılmalı, köyün dünyadan yalıtılmış haline son verilmelidir.

Mustafa Kemal, Bursa Türk Ocağı'nı ziyareti sırasında yaptığı konuşmada "milletin hayatını daima hassas ve yüksek bulundurmak ve zihinlerindeki eski pasları atmak için en kuvvetli istinatgâh Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Tarz-ı mesainizde muvaffakiyetinizi gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim" demiştir.⁵⁷ Nitekim Bakanlar Kurulu'nda alınan kararla Ocakların bu çalışmalarına destek verilmesi istenmiştir. 3 Mayıs 1341 (1925) tarihinde alınan kararda Türk Ocaklarının kültürel ve medeni kalkınmada gösterdikleri başarıları artırmak için Ocağa yardımcı olunması istenilmiştir. "Harsî ve medenî inkişafâtımızda(kültürel ve medeni gelişimimizde) başlıca avâmilden(etkenlerden) addolunan Türk Ocakları'nın vazifelerinde muvaffak olmalarını temine çalışmak hükümetin siyaseti icabâtındandır. Alelumûm(genellikle)rüesâ-yı idarenin (yöneticilerin) Türk Ocakları'na muzâheret-i mütemâdiye(devamlı destek) ile muavenet eylemeleri (yardım etmeleri) ve bunların terakkî(ilerleme) ve tekâmüllerine (gelişmelerine) çalışmaları matlûb(istenmekte) ve mültezemdir(gereklidir)."⁵⁸

7.Sonuç

Türk Yurdu dergisi 20 yıllık yayın yaşamı boyunca Türk dünyasında "milli bilinç yaratma" amacını sürdürür. Dergideki makalelerde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar bütün boyutlarıyla ele alınır. Derginin ilk döneminde, Osmanlı coğrafyası küçülmekte, çeşitli cephelerde büyük kayıplar verilmektedir. Balkan Savaşları'nın sonucunda özellikle Edirne, Bursa ve İstanbul'a kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Öte yandan toplum büyük bir umutsuzluk, çözümsüzlük içindedir. Bu sorunlara bir de yoksul köylü kitlelerinin içinde bulunduğu çaresizliği eklemek gerekir. İşte Türk Yurdu dergisi, bütün bu sorunların çözümü olarak eğitimi görür. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu özellikle son iki yüzyılında, Batı'nın gerisinde kalmış, giderek her açıdan bağımlı ilişkiler içine girmiştir.

Dergide 1911-1918 yılları arasında Osmanlı eğitim sistemindeki eksikler saptanır, sorunların kökleri analiz edilir ve çözümler üretilmeye çalışılır. 1924 yılından sonra ise Cumhuriyet devrimlerinin eğitim atılımlarının arkasında durur. Batı'daki köylünün kalkınması için uygulanan eğitim örnekleri derginin sayfalarında yer bulur. Dergi kapandığı 1931 yılına dek laik ve bilimsel eğitimin sözcülüğü yapılıdır.

⁵⁷ "Bursa", Türk Yurdu, Yıl 14, Cilt 17, Sayı 174, Ekim 1925, s. 61.

⁵⁸ "Ocakların İdare Heyetleri", Türk Yurdu, Yıl 14, Cilt 16, Sayı 170, Haziran 1925, s. 140.

ÜÇÜNCÜ BASAMAK HASTANEDE ÇALIŞAN SEKRETERLERDE İŞ MEMNUNİYETİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

(Mehmet Ali ERYILMAZ, Fatma AKÇA, A.Fatih ÖZYILMAZ, Duygu İlke YILDIRIM, Mehmet KOÇ) *

ÖZET

Bu araştırma ile Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde çalışan Tıbbi Sekreterlerin iş memnuniyeti düzeylerini saptamaya amaçladık. Çalışma Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesindeki Tıbbi Sekreterler için yapılan ilk araştırma olduğu için önem arz etmektedir. Katılımcılara yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak hazırlanan anket formu uygulanmıştır. Bu çalışmaya Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde görev yapan ve ankete gönüllü olarak katılan 202 tıbbi sekreter alınmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde t-testi ve anova testi kullanılmıştır.

Hasta memnuniyetinde tıbbi sekreterlerin rolü büyüktür. Tıbbi sekreterlerin hasta ve diğer çalışanlarla iletişimi oldukça önemlidir. Anket verilerine göre tıbbi sekreterlerin sorulara verdiği cevaplar doğrultusunda işe olan memnuniyetlerini etkileyen faktörler saptanmıştır. Bu durumun hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonuçları, tıbbi sekreterlik mezunu olma durumunun, cinsiyetin ve mesleki deneyiminin, iş memnuniyetinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Bilimleri; Tıbbi Sekreter; Sekreter; İş; İş Memnuniyeti.

ABSTRACT

This research is a study to determine the level of job satisfaction of Konya Training and Research Hospital Medical Secretaries of Health Sciences University. The study is important because it is the first research applied to the Medical Secretaries of Konya Education and Research Hospital. A questionnaire prepared by using face-to-face interview technique was applied. 202 medical secretaries who were working in Konya Training and Research Hospital and voluntarily participated in the questionnaire were taken. The collected data were evaluated with the SPSS 22.0 package program. The t-test and the ANOVA test were used in the evaluation of the data.

The role of medical secretaries in patient satisfaction is very important. The communication of medical secretaries with patients and their employees is very important. According to the questionnaire data, the answers given by the medical secretaries to the questions were found to have a positive level of satisfaction with the job.

* Doç. Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Genel Cerrahi Kliniği.
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Acil Servis Tıbbi Sekreteri
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi İdari ve Mali İşler Müdürü
Uz. Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği
Prof. Dr. Konya Sağlık İl Müdürü

The results of the study reveal that gender and Professional experience are the most important factors in job satisfaction.

Keywords: Health Sciences; Medical Secretary; Secretary; Job; Job Satisfaction.

1. GİRİŞ

Meslek grupları daha önceden organize edilmiş ortak hedefler etrafında toplanmış gruplardır. Bu grupların oluşma amacı birden fazla kişinin ortak hedeflere ulaşmak için bir araya gelmesidir (Bedük, 2012:170). Meslek grupları ortak hedefler doğrultusunda hareket etmeyi amaçlayan, üretim yapan, her türlü değişime ayak uydurmak zorunda olan topluluklardır. Meslek gruplarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için meslek çalışanlarının ortak hedefler doğrultusunda gruba olan bağlılıklarını sürdürerek hareket etmeleri gerekmektedir. Hem kamuda hem de özelde olsun başarıyı amaçlayan tüm meslek grupları insan odaklı çalışmalara öncelik vermelidirler (Halisdemir,2008: 151). Hastaneler de insanların sağlıklarına kavuşmaları için doktorundan hemşiresine, hasta bakıcısından tıbbi sekreterine ve birçok çalışanın bir araya geldiği organizasyonlardır. Hastanelerin varoluş amacı insan sağlığıdır.

Hastanelerde asıl amaç; alınabilecek tüm koruyucu tedbirlere rağmen oluşabilecek hastalık hallerinde erken teşhis, etkili tedavilerin uygulanmasıyla hastanın en kısa sürede sağlığına kavuşmasının sağlanmasıdır. Bu amacı gerçekleştirirken de mevcut imkânların en yüksek performans ve etkiyi sağlayacak şekilde kullanılması hasta ve toplum yararının sağlanması gerekmektedir. Çünkü tedavi edici hizmetler sağlık bütçesinin % 40'ını kullanmaktadır (Tengilimoğlu, 2016:88).

Hastanelerde hizmet kalitesinin artması çalışanın iş memnuniyetinden geçmektedir. İşinden memnun olan çalışanların tavırları hastalara karşı pozitif olarak yansımaktadır. Memnuniyetin artırılmasında çalışanların içinde yer alan tıbbi sekreterlere de önemli görevler düşmektedir. Hastalarla hekimler arasında veya hastalarla kurum arasında bilgi akışını sağlamada aktif rol üstlenmektedirler. Tıbbi sekreterler kurumun ve hastaların yani halkın kurumla iletişimini sağlamaktadırlar ve iletişimde halkla olan ilişkileri vazgeçilmez bir önem arz etmektedir. Hastanenin amaçlarına, ulaşmasında çalışanlarla ve hastalarla iletişimde hedef kitleye mesajları iletmede ve kurumla iletişim desteğinin sağlamasında etkin rol oynamaktadır (Akdağ, 2005:1). Doğru bilgi, memnuniyeti artıran unsurlardan birisidir. Memnuniyet kişinin içinde bulunduğu olayları değerlendirme sonucuna bağlıdır. Memnun olma durumu kişiden kişiye değişmektedir. Memnuniyet içerisinde olmak, kurum içinde hedefine ulaşan çalışanın memnuniyeti ile ilgili bir olgudur. Çalışanın memnuniyeti beraberinde hasta memnuniyetini de getirmektedir (Kanber ve ark. 2010:115). İş memnuniyeti kurum çalışanlarının işlerinden olan tatmin olma veya tatmin olmama olarak açıklanabilir. İş memnuniyeti memnun olma ya da memnun olmama gibi iki duyguyu içinde barındıran bir kavramdır. İşinden memnun olmayan çalışanın iş tatminlerinin düşük olması beklenmektedir (Ertürk, 2012:40).

İş memnuniyeti; bireyin yaptığı işten ve işiyle alakalı durumlardan hissettiği zevk ve mutluluktur. Diğer bir tanıma göre iş memnuniyeti, bireyin işiyle ilgili olumlu davranışlarının toplamıdır (Eğinli, 2009:37). Memnuniyetin artırılması da kalitenin artırılmasına bağlıdır. Kalitenin

artırılmasında her türlü faaliyetin yapılması gerekmektedir. Bu durumda toplam kalite yönetiminden yararlanmak gerekmektedir. Toplam kalite yönetimi hizmet kalitesinin artırılması üzerine yoğunlaşarak çalışan memnuniyetini ve müşteri memnuniyetini ön gören bir yönetim anlayışıdır. Toplam kalite yönetimi anlayışında yapılacak her türlü çalışmada insanı ön plana çıkarmakta ve işletmelerin faaliyetlerinde insanı memnun etmesi yönünde hareket etmelerini önermektedir. Çalışan ve müşteri memnuniyetinin artırılması için yapılan her türlü faaliyeti kapsamaktadır. Hastanelerde birer sağlık işletmeleri olduğu için toplam kalite yönetimine göre hareket ederek çalışanlarının istek ve önerilerini önemsemeli, sorunlarını işletmelerine imkân sağlamalı, iletilen sorunlara çözümler üretmeli ve çalışanları ödüllendirerek motive etmeli ve böylelikle iş memnuniyetlerinin en üst seviyeye çıkmasını amaçlamalıdır (Tekin, 2016:137). Günümüzde işletmelerin ayakta kalabilmeleri için her türlü değişime ayak uydurmaları gerekmektedir. Sürekli hizmet kalitelerini artırıcı faaliyette bulunmalıdırlar. Sağlık İşletmeleri de yapılan değişimi insan memnuniyeti üzerine gerçekleştirmelidir. Memnuniyet, kişinin yaşamında gerçekleşen olumlu durumların sonucunda kendini mutlu hissetmesidir. Memnuniyet kişinin içinde bulunduğu olayları değerlendirme sonucuna bağlıdır. Memnun olma durumu kişiden kişiye değişmektedir. Kişinin çeşitli olaylara karşı yüklediği olumlu anlamlar memnuniyet olarak ifade edilmektedir. Tam tersi durumda ise memnuniyetsizlik ortaya çıkmaktadır.

İş memnuniyeti ise, kişinin yaptığı işe karşı olan ilgisinin artmasıdır. Kişi sevdiği işte çalıştığı müddetçe memnun olmaktadır. Bu durumda işe olan performansı ve motivasyonu artmaktadır. İşe gelmeme, işe devamsızlık gibi olumsuz durumlar ortadan kalkmaktadır (Baran, 2014:105). İnsan yaşamı boyunca karşılaştığı olaylar karşısında mutlu olması olaylara yüklediği anlamlara göre değişiklik gösterir. Kiminin memnun olduğu bir durumdan kimisi memnun olmayabilir. İş memnuniyeti, kişinin işten, yöneticilerinden beklediği ilgi ve alakaya göre değişmektedir. Kişinin iş hayatında takdir edilmesi, ödüllendirilmesi işinden memnun olmasını sağlar, bu durumda başarıyı arttırır. Böylelikle iş memnuniyeti artarak çalışanın işten kaçma, işe geç gelme ve işe devam etmeme gibi durumlarını ortadan kaldırmaktadır.

2. GEREÇ ve YÖNTEMLER

Bu çalışmanın evrenini, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde, çalışmaya katılmayı kabul eden 202 tıbbi sekreter oluşturmaktadır. Araştırma için Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesi TUEK (Tıpta Uzmanlık Eğitim Kurulu)' ten yazılı izin alınmıştır. Verilerin elde edilmesi için hazırlanan anket Sağlık Bakanlığının standart anketi örnek alınarak hazırlanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Yanılma düzeyi olarak $p < 0.05$ değeri göz önünde bulundurulmuştur. Bu değerden küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Anketin birinci bölümü sosyo-demografik özelliklere yönelik sorulardan, ikinci bölümü ise iş memnuniyetini kapsayan 22 sorudan oluşmaktadır. Bu çalışma 10-04 no.lu karar gereği ile Tıpta Uzmanlık Eğitim Kurulu (TUEK) tarafından onay alınarak yapılmıştır.

İstatistiksel Analiz

Çalışmaya katılmayı kabul eden 202 tıbbi sekreter tarafından doldurulan anketlerden elde edilen veriler; SPSS 22,0 paket programı ile t-testi ve anova testi kullanılarak değerlendirildi.

3. BULGULAR

Tablo -1. Örneklem Grubunun Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

	N	%
YAŞINIZ		
35 ve altı	159	78,7
36 ve üstü	43	21,3
MEDENİ DURUM		
EVLİ	127	62,9
BEKAR	75	37,1
TIBBİ SEKRETERLİK MEZUNİYETİ		
EVET	65	32,2
HAYIR	135	66,8
ÇALIŞMA SİSTEMİ		
MESAI	136	67,3
MESAI +NÖBET	54	26,7
VARDİYA	12	5,9
MESLEK SEÇİMİ		
İSTEYEREK	140	69,3
TESADÜFEN	26	12,9
MECBURİYET	17	8,4
DİĞER	19	9,4
MEZUNİYET DURUMU		
LİSE	53	26,2
ÖNLİSANS	95	47,0
LİSANS VE ÜSTÜ	54	26,8
MESLEKİ DENEYİM		
0-1 YIL	65	32,2
1-5 YIL	77	38,1
5-10 YIL	47	23,3
10-20 YIL VE ÜZERİ	13	6,4
ÇALIŞTIĞI BİRİM		
POLİKLİNİK	121	59,9
KAT	30	14,9
LABORATUAR VE GÖRÜNTÜLEME	15	7,4
AMELİYATHANE	7	3,5
ACİL SERVİS	5	2,5
SAĞLIK KURULU	3	1,5
ARŞİV	5	2,5
İSTATİSTİK	3	1,5
İDARİ	3	1,5
DİĞER	10	5,0

Tablo1'e göre ankete katılanların % 61,9 erkekler, % 38,1 'ini kadınlar oluşturmaktadır. 202 kişiden oluşan örneklemin % 62,9'u evli, % 37,1 'i bekârdır. Yaş sorusu açık uçlu olarak sorulmuş; daha sonra gruplandırılmıştır. Yaşları 35 ve altı olanlar % 78,7; 36 ve üstü olanlar % 21,3'tür. Katılımcıların % 26.2 Lise, % 47,0 Ön lisans , %' de 26.8 Lisans ve üzeri eğitim düzeyindeki kişiler oluşturmaktadır. Ayrıca bu kişilerde Tıbbi sekreterlik mezunu olmayanların sayısı % 66,8dir.

Katılımcıların mesleki deneyimleri incelendiğinde; 0-1 yıl arası % 32,2, 1-5 yıl arası % 38,1, 5-10 yıl arası %23,3, 10-20 yıl arası (20 yıl ve üzeri ise 2 kişi için bu grup 10-20 yıl arası grup ile birleştirilmiştir.) %6,4 kurumdaki hizmet sürelerinin olduğu ve bu kişilerin % 59,9 'unun polikliniklerde,% 14,9'unun katlarda, %7,4'ünün laboratuvar ve görüntüleme % 1,5'inin idarede,

% 3,5'i ameliyathanede % 3,5'i acil serviste, % 1,5'i sağlık kurulunda, % 2,5 'i arşivde, %1,5'i istatistikte, % 5,0'da diğer birimlerde çalıştığı tespit edilmiştir. Tıbbi sekreterler bu mesleği % 69,3'ünün isteyerek, % 12,9'unun tesadüfen, % 8,4'ünün mecburiyetten,%9,4'ünde diğer nedenler seçtiklerini belirtmişlerdir. Çalışma sistemleri de % 67,9' unun mesai,%26,7'sinin mesai+nöbet, % 5,9'ununda vardiya (08-17.00 dışında bir saatte çalışma) şeklinde çalışmaktadır.

Tablo-2 Tıbbi Sekreterlerin İş Memnuniyetine Verdikleri Cevapların Dağılımı

	KESİNLİKLE KATILYORUM/KATILMIYORUM		KESİNLİKLE KATILMIYORUM/KATILMIYORUM	
	N	%	N	%
Çalışma ortamım ve çalışma koşullarım ile ilgili yapılacak düzenlemelerde görüşüme başvurulur.	108	53,4		
Çalışma mekânım rahat çalışabileceğim biçimde düzenlenmiştir.	154	76,3		
Çalıştığım bölümde çalışan güvenliği tüm yönleriyle sağlanmaktadır.	124	61,4		
Yönetim tarafından çalışanları ödüllendirme (teşekkür yazıları, ek ödeme ilave puanı, vb.) mekanizmaları işletilmektedir.			89	44,1
Yönetim, hasta ve çalışan güvenliği konusunda iyileştirme faaliyetleri yapmaktadır.	116	57,4		
Yönetim, hasta ve çalışan güvenliği konusundaki aksaklıklar için ilgili personel ile birlikte çözümler üretmekte ve gerekli önlemleri almaktadır.	117	57,9		
Yöneticilere sorunlarımı iletme imkânı bulurum.	155	76,7		
Yöneticilere ilettiğimiz sorunlarımız çözüme ulaştırılır.	129	63,8		
Yönetim "Sağlıkta Kalite Standartları (SKS)" konusunda tüm çalışanları bilgilendirir.	160	79,3		
Çalıştığım bölümün işleyişi konusunda önerilerim dikkate alınır.	120	59,4		
Son 6 ay içinde fiziksel bir saldırıya uğradım.			153	75,7
Çalıştığım kuruma başlarken uyum eğitimi aldım.	145	71,8		
Çalıştığım bölüme başlarken uyum eğitimi aldım.	150	74,3		

Hasta ve çalışan güvenliğini ihlal eden durumların raporlanması hakkında eğitim aldım.	131	64,9		
Verilen kreş ve yuva hizmetinden memnunum	68	33,7		
Kurumdan ayrılmayı düşünmedim.	154	76,2		

Tıbbi sekreterler iş memnuniyeti ile ilgili sorulara, %53,4'ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) çalışma ortamı ve koşullarıyla ilgili yapılacak düzenlemelerde görüşlerine başvurulduğunu, %76,3' ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) çalışma ortamının rahat çalışabileceği şekilde düzenlendiğini, %61,4'ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) çalışan güvenliğinin tüm yönleriyle sağlandığını, % 44,1'i (katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) yönetim tarafından ödüllendirme yapılmadığını, % 57,4'ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) yönetim tarafından hasta ve çalışan güvenliği konusunda iyileştirme faaliyetlerinde bulunduğunu, %57,9'u (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) yönetim hasta ve sekreter güvenliği ile ilgili aksaklıklar konusunda sekreterlerle birlikte çözümler ürettiğini ve buna yönelik önlemler aldığını, % 76,7'si (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) yöneticilere sıkıntılarını iletme imkânı bulduğunu ve %63,8'i (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) iletilen sorunların çözüme ulaştırıldığını, % 79,3'ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) yönetimin sağlıkta kalite standartları (SKS) konusunda tıbbi sekreterleri bilgilendirdiğini, %59,4' ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) tıbbi sekreterlerin çalıştıkları bölümler hakkında önerilerinin dikkate alındığını, %75,7 (katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) son 6 ayda fiziksel saldırıya uğramadıklarını, % 71,8 'i (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) çalıştıkları kuruma başlarken uyum eğitimi aldıklarını, %74,3' ü (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) çalıştıkları bölüme başlarken uyum eğitimi aldıklarını, % 64,9' u (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) hasta ve çalışan güvenliğini ihlal eden durumların raporlanması hakkında eğitim aldıklarını, % 33,7'si (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) kreş ve yuva hizmetinden memnun olduklarını, % 76,2'si de (katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) kurumdan ayrılmayı düşünmediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 3. İş Memnuniyeti ile Cinsiyet, Medeni Durum ve Tıbbi Sekreterlik Mezunu Olma Durumu Değişkeni İçin Yapılan Bağımsız 2 Örneklem t-Testi Sonuçları

Boyut		N	\bar{X}	S	$Sh_{\bar{x}}$	<i>t Testi</i>		
						<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Cinsiyet	Kadın	125	67,06	14,60	1,30	-2.257	200	0.014
	Erkek	77	72,14	13,54	1,54			

Medeni Durum	Evli	127	69,06	15,019	1,332	0.081	200	0.936
	Bekâr	75	68,89	13,357	1,542			
Tıbbi Sekreterlik Mezunu	Evet	65	72,60	13,447	1,667	2.483	198	0.012
	Hayır	135	67,25	14,64	1,260			

Tablo 3’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan çalışanların İş Memnuniyetinin ortalamalarının cinsiyete, medeni duruma ve tıbbi sekreterlik mezunu olma durumuna göre değişip değişmediğini tespit etmek için bağımsız 2 örneklem testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre % 95 anlam düzeyinde sadece Medeni durum değişkenine göre etkilenmediği tespit edilmiştir.

Anlamlılık değeri $((p = 0.936) > (\alpha = 0.05))$ olduğu için Medeni durum etkilememektedir.

Cinsiyet değişkenine göre ise anlamlılık değeri $((p = 0.014) < (\alpha = 0.05))$ olduğu için cinsiyet iş memnuniyetinde etkilidir ve erkeklerin İş memnuniyet ortalamasının kadınlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Tıbbi Sekreterlik Mezunu olma durumu değişkenine göre ise anlamlılık değeri $((p = 0.012) < (\alpha = 0.05))$ olduğu için Tıbbi Sekreterlik mezunu olma durumu iş memnuniyetinde etkilidir ve Tıbbi Sekreterlik Mezunu olanların İş memnuniyet ortalamasının diğerlerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4. İş Memnuniyeti ile Diğer Değişkenler İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

F, \bar{X} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları					
		N	\bar{X}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Çalışma Sistemi	Mesai	136	70,38	14,31	G. Arası	815,882	2	407,941	1,98	,140
	Mesai+ nöbet	54	65,88	14,65	G. İçi	40814,11	199	205,096		
	Vardiya (08-17 dışında) çalışması	12	67,33	12,66	Toplam	41630,00	201			
Meslek Seçimi	İsteyerek	140	69,97	14,43	G. Arası	705,706	3	235,23	1,138	,335
	Tesadüfen	26	69,23	13,49	G. İçi	40924,29	198	206,68		
	Mecburiyet	17	64,76	13,39	Toplam	41630,00	201			
	Diğer	19	65,26	15,86						
Tahsil Durumu	Lise	53	70,00	13,30	G. Arası	212,38	4	53,09	,253	,908
	Ön Lisans	95	68,32	15,81	G. İçi	41417,61	197	210,24		
	Lisans	45	68,93	13,49	Toplam	41630,00	201			
	Lisansüstü	7	72,28	10,43						
	Diğer	2	64,50	4,949						
Meslek Deneyi	1-5 Yıl	65	73,41	14,77	G. Arası	2456,37	4	614,09	3,088	,017

m	5-10 Yıl	77	68,36	14,03	G. İçi	39173,62	197	198,85		
	10-15 Yıl	47	66,02	12,62	Toplam	41630,00	201			
	15-20 Yıl	11	61,63	15,73						
	20 ve üzeri	2	60,50	20,50						
Çalıştığı Birim	Poliklinik sekreterliği	121	70,05	15,52	G. Arası	1307,95	9	145,32	,692	,716
	Kat sekreterliği	30	68,93	14,98	G. İçi	40322,04	192	210,01		
	Laboratuvar, görüntüleme sekreterliği	15	68,46	13,31	Toplam	41630,00	201			
	İdari işler sekreterliği	3	77,33	7,63						
	Ameliyathane sekreterliği	7	67,57	4,39						
	Acil servis sekreterliği	5	62,00	5,04						
	Sağlık kurulu sekreterliği	3	65,66	4,04						
	Arşiv sekreterliği	5	66,80	3,96						
	İstatistik sekreterliği	3	70,00	5,19						
	Diğer sekreterlik	10	61,00	14,54						

Tablo 4’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan çalışanların Mizah Tarzı Ölçeği (MTÖ) alt boyutlarındaki ortalamaların Çalışma sistemine, Meslek Seçimine, Mezuniyet Durumuna, Mesleki Deneyime ve Çalıştığı birime göre değişip değişmediğini tespit etmek için tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. % 95 anlam düzeyinde sadece İş Memnuniyetinin meslek deneyime göre etkilendiği tespit edilmiştir. İş Memnuniyeti anlamlılık değeri $((p = 0.017) < (\alpha = 0.05))$ olduğu için meslek deneyimi bu boyutta etkilidir. Meslek deneyimi değişkeni hariç diğer değişkenlerin anlamlılık değeri (p değeri) $\alpha = 0.05$ yanılma düzeyinden büyük olduğu için tüm alt boyutlardaki ortalamalar bu değişkenlere göre farklılık göstermemektedir.

4. TARTIŞMA

İş memnuniyeti kurumlar için önemli bir konudur. Kurumlarda iş memnuniyetinin düşük olması hizmet kalitesinde büyük bir kayba neden olmaktadır. Hizmet kalitesinin artmasının etkili unsurlarından birisi de iş memnuniyetidir. İş memnuniyetinin artmasıyla hizmet kalitesi de artmaktadır. Çalışanın işine ve kurumuna olan memnuniyeti yüksekse müşteri memnuniyeti de o kadar yüksektir. Bu bağlamdan hareketle, çalışan memnuniyetinin saptanması için kurumun memnuniyet anketini belirli aralıklarla yapması kuruma büyük katkı sağlayacaktır. Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde çalışan Tıbbi Sekreterlere bu anket ilk kez uygulanmıştır.

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde tıbbi sekreterlerin iş memnuniyetinin saptanmasına yönelik yapılan bu çalışmamızda; tıbbi sekreterlerin kendilerine yöneltilen iş memnuniyeti ile ilgili sorulara ilgi ile cevaplar vermişlerdir. Bu tür bir anketin

yapılması memnuniyetle karşılanmıştır. Bu gibi durumlar tıbbi sekreterlerin işe olan motivasyonlarını ve performanslarını etkiler. (Oben, 2010:15).

Tıbbi sekreterlerin iş memnuniyeti cinsiyet, medeni durum ve tıbbi sekreterlik mezunu olma durumuna göre değerlendirildiğinde ise medeni durumla iş memnuniyeti arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkek sekreterlerin kadın sekreterlere göre iş memnuniyetinin yüksek olduğu saptanmıştır. Kadın sekreterlerin iş memnuniyetinin düşük olmasının nedeninin bayanların iş hayatı dışında ev yaşamına daha çok yoğunlaşması, ev işleriyle ilgilenmesi gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. (Çimen, 2000:55). Ayrıca kadın sekreterlerin iş memnuniyetinin düşük olmasındaki etkenlerden birisi de mesleklerinde ilerleme imkanının verilmemesi de iş olan memnuniyeti düşürmektedir. Kadın sekreterlerin ev ve aile ile ilgili sorumluluklarının fazla olması da işle ilgili sorumluluklarını yerine getirmelerinde yetersiz olmalarına neden olmaktadır. Bu durum işe olan memnuniyet düzeylerinde erkek sekreterlere göre düşüşe yol açmaktadır. (Aşık, 2010:39)

Tıbbi sekreterlik mezunu olan sekreterlerin diğer alanlarda mezuniyeti olan sekreterlere göre iş memnuniyetinin yüksek olması, aldıkları eğitime uygun işler yapmalarından kaynaklanmaktadır. Tıbbi sekreterlik mezunlarının eğitim aldıkları lise veya üniversitelerde işleriyle ilgili karşılaştıkları olumsuz durumlarda nasıl davranacakları, neler yapabilecekleri hakkında edindikleri teorik bilgiler onlara avantaj sağlamaktadır. Ayrıca sekreterlik eğitimi üniversitelerde büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programlarında da verilmektedir. Sekreterlik mezunlarının mesleklerinde kendilerini gösterebilmeleri mutlu olmalarını sağlamakta ve iş tatminlerini artırmaktadır.

Mesleki deneyim, mezuniyet durumu, meslek seçimi ve çalışılan birim arasında değerlendirmeler yapılmıştır. Sadece mesleki deneyimle iş memnuniyeti arasında anlamlılık saptanmıştır. Tıbbi sekreterlerin mesleki deneyim değişkenine göre; 1-5 yıl hizmete sahip tıbbi sekreterlerin iş memnuniyeti 5-10 yıl, 10-15 yıl, 15-20 yıl ve 20 yıl üzeri hizmete sahip olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Konya emniyet müdürlüğünün emniyet personeline yaptığı çalışmada da 1-5 yıl hizmet yılına sahip personelin hizmet yılı ve iş doyumunu arasında anlamlılık ortaya çıkmıştır. (Yiğit ve ark. 2011:13).

Bizim çalışmamızda, Meslekte geçirilen sürenin artmasının çalışan memnuniyetinde etkili olmadığı, Kadın personelin memnuniyetinin daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu durum çalışma ortamında verimliliği düşürecektir. Hizmet kalitesinin düşmesi kurumlar için büyük maliyet kaybıdır. İş memnuniyetinin artırılması sadece hastane ve yöneticilerine bağlı tek taraflı bir durum değildir. Tıbbi sekreterlerin İş doyumunun ve mesleki memnuniyetinin artırılmasında sendikalara, sivil toplum kuruluşlarına da görev düşmektedir.(Semercioğlu ve ark. 2012:236).

Çalışan memnuniyeti kadar, Kurumun da memnuniyeti çok önemlidir. Yönetici ve sekreterlerin birbirine karşı olumlu tutumları da memnuniyeti artırmaktadır. Alt-üst ilişkisinin en iyi şekilde hayata geçirilmesi hizmet kalitesini artırmaktadır. Astların üstleriyle nasıl iletişime geçmeleri gerektiği konusunda eğitimlerin verilmesi de üstlerin astlarına olan memnuniyetini artırmaktadır.

Hastane ve yöneticileri tarafından verilen görevin en iyi şekilde yapılması sekreterlerin görevi olmalıdır. Görevden kaçınmamaları ve görevin gereklerinin farkında olmaları gerekmektedir.

Tıbbi sekreterlik mezunu olanların iş memnuniyetinin yüksek olması sekreterlik eğitimi almaları ve görevin gerekleri hakkında bilgi sahibi olmalarından kaynaklanmaktadır. Tıbbi sekreterlik ve sekreterlik mezunu olmayan diğer sekreterlere sekreterlik hizmetleri hakkında hizmet içi eğitimler verilmesi, sekreterlerin seminerlere katılmaları konusunda desteklenmeleri de memnuniyeti olumlu yönde etkiler. (Demirhan, Kula ve Karagöz 2014:294).

5. SONUÇ

Tıbbi Sekreterlik tahsili yapanların, erkek cinsiyete sahip olanların ve meslekte ilk 5 yılının içinde olanların iş memnuniyetinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kadın sekreterlerin iş memnuniyeti erkek sekreterlere göre düşük çıkmıştır. Bu durumda kadın sekreterlerin iş memnuniyetinin artırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Meslekte geçirilen süre attıkça iş memnuniyetinin artmadığı tespit edilmiştir. Bu duruma neden olan unsurların belirlenerek gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini düşünmekteyiz.

Tıbbi sekreterlik mesleği için uygun tahsili yapanların bu mesleğe kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- 1- Akdağ M.(2005). 'Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetimi.' Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S:14. Ss.1-20.
- 2- Aşık A.N. (2010). "Çalışanların İş Doyumunu Etkileyen Bireysel ve Örgütsel Faktörler İle Sonuçlarına İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme.' Türk İdare Dergisi , Sayı:467. Ss.31-51.
- 3- Bedük A.(2012). 'Karşılaştırmalı İşletme Yönetim Terimler Sözlüğü.'Konya:Atlas Kitabevi.
- 4- Baran S.H. & Zincirkıran M. & Tiftik H. (2014). 'Hastanelerde Çalışan Hekimlerin Tıbbi Sekreterlere Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Ankara Örneği'. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt:51, Sayı:588. Ss. 97-106.
- 5- Çimen M. & Şahin İ. (2000). 'Bir Kurumda Çalışan Sağlık Personelinin İş Doyum Düzeyinin Belirlenmesi.' Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:5, Sayı:4. Ss. 53-67.
- 6- Demirhan Y. & Kula S. & Karagöz G (2014). 'İş Memnuniyeti ve Yönetici Desteğinin Memurların Performansına Etkisi: Diyarbakır Özel Harekât Polis Birimi Örneği.' Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (1). Ss.285-297.
- 7- Ertürk E. & Keçecioglu T. (2012). 'Çalışanların İş Doyumları İle Mesleki Tükenmişlik Arasındaki İlişkiler: Öğretmenler Üzerine Örnek Bir Uygulama' Ege Akademik Bakış Dergisi,Cilt:12.Sayı:1. Ss.39-52.
- 8- Eğinli A.T (2009). 'Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma.'Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:23,Sayı:3. Ss. 35-52.
- 9- 2-Tatlı H. & Kaya H. & Halisdemir N. (2008). 'Bingöl İl Merkezinde Bulunan Hastanelerde Görev Yapan Hekimlerin İş Doyumlarının Değerlendirilmesi.'İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,15 (3). Ss.151-161.

- 10- Kanber N.A. & Gürlek Ö. & Çiçek H. & Gözlükaya A. (2010). 'Bir Sağlık Kurumunda Sağlık Çalışanlarının Memnuniyeti.' Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi. Ss.114-126.
- 11- Semercioğlu S. & Temgilimoğlu, D & Semercioğlu M. G (2012). 'Özel ve Kamu Hastanelerinde Çalışan Tıbbi Sekreterlerin İş doyumu ve Örgütsel Güven Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Alan Çalışması.' Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 1 (4). Ss.226-238.
- 12- Tekin M. (2016). 'Toplam Kalite Yönetimi.' Konya: Günay Ofset.
- 13- Tengilimoğlu D. & Köksal A,(2016). 'Tıp Sekreterliği'. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- 14- Oben A. (2010). 'Çalışanın İş Memnuniyetinin, Sağlığı ile İlişkisi' Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- 15- Yiğit R. & Dilmaç B. & Deniz M.E (2011)'İş ve Yaşam Doyumu: Konya Emniyet Müdürlüğü Alan Araştırması' Polis Bilimleri Dergisi, Cilt: 13 (3). Ss. 1-18.

ON POST-STRUCTURALİST THERAPY AND DE-LİMİTİNG GENDER FROM BİNARY (Dr. Filiz ÇELİK)

Abstract:

Gender non-binary, gender variant or gender plural are the terms used to accommodate the population that associate their gender identity outside the male and female binaries of gender dichotomy. Current psychotherapy practices are evolving to accommodate non-traditional, non-determinist and non-oppressive new terminologies to work with a gender pluralistic worldview. The ontological and epistemological shift from positivist approach to therapeutic issues to post-structuralist shift brought language afore as the site of power and meaning. Family and systemic psychotherapy is a particular cohort in the world of psychotherapy that operates with a social constructivist, deconstructive and post-structuralist epistemology. Distanced from pre-determined notions of pathology and well-being family and systemic psychotherapists work with power and knowledge using the language as site that power and knowledge is both used and produced to introduce systemic changes. A cisgender therapist adopting a post-structuralist position can access local realities of the individuals and families yet remain too focused on gender variance/pluralism and may lose their holistic approach. It is recommended that a post-structuralist therapist working with gender issues adopts an integrative approach as sees gender issues not central but integral to systems to create systemic changes.

Keywords: psychotherapy, post-structuralism, gender non-binary, gender-variant, gender plural, minority stress, family and systemic psychotherapy, reflexivity, epistemology and ontology.

1. Introduction

A post-structuralist epistemology is an extensively executed way of viewing the world around us (Berman, 1988) and it is a highly significant concept in the formation of an approach for a therapist in family and systemic psychotherapy (de Shazer and Berg, 1992; Friedman 1993). A non-binary view of gender is congruent with the postulation of the post-structuralist perspective where a multitude of realities are viewed as constructed and of equal validity. In writing about the complexity of gender issue and the associated limitations to gender identification, Judith Butler - in her book *Gender Trouble* (2007) - focuses on language and power. Language is a site that uses and produces power simultaneously. Post-structuralism analyses the process of production of realities within language and power. Through these analyses refute the notion regarding existence of realities regarding universal rules or general laws of explaining behaviour. Instead post-structuralism places such realities in context through highlighting how they are advantaged by powerin and through the language privileged by contexts such as culture, tradition, institutions. Butler uses such deconstructive approach in retelling society's grappling with gender non-binary/variant. Butler describes thisthrougha rejection of "the claims of totality and universality and the presumption of binary structural oppositions

that implicitly operate to quell the insistent ambiguity and openness of linguistic and cultural signification” (1990:40).

Holding a non-binary view of gender is not only challenging - because it refutes the discourse of a binary view of gender that dominated the entirety of human history until recently (Hare-Mustin and Marecek, 2008) - but also because despite the more accepting and accommodating environment of recent years, the issue still remains extremely controversial and challenging. Recently, there has been considerable attention given to the training of family and systemic psychotherapists working with power and knowledge in the therapy room to address the issues of gender, discourse and culture (McGoldrick & Hardy, 2008; Esmiol, Knudson-Martin & Delgado, 2011; Dickerson, 2014). In discussing these challenges, this paper will be divided into three sections: the first section will look at post-structuralism and its epistemological and ontological implications in the therapy setting; the second part will focus on the meaning and implications of holding a gender non-binary view; and the third section will focus on the therapeutic process with clients who may or may not be holding a non-binary view of gender.

2. On Being a Post-Structuralist Therapist:

A post-structuralist therapist needs to constantly review their own positions of power and knowledge and monitor their own emotive states in relation to issues that they are working with. Given this, I started my own reflection by questioning my choice of topic for this article. I have selected this particular title for this article with excitement because I consider myself to be a post-modern therapist, for me this encompasses being a social-constructivist, *post-structuralist*, de-constructivist. My post-structuralist position means that I am open to multiple versions of realities and trained to work with co-existence of multiple realities in the therapy room. This can be done by accepting the subjective realities that have been brought to me as a therapist –through agreeing to the realities of my clients and joining in with their meanings - or by acknowledging that I, as a person, have refuted their realities but as a therapist have stayed with them. However, after I started the process of constructing my article, I began to further question what is post-structuralism and how one is to become a post-structuralist therapist? More strongly, I started to think about my work with gender variant/non-binary people and started to reflect on these experiences through a post-structuralist lenses.

In my inquiry I found a description of post-structuralism (taken from a publication of the University of Chicago Law School) that resonated most with my understanding of it:

Poststructuralism is a style of critical reasoning that focuses on the moment of slippage in our systems of meaning as a way to identify –right there, in that ambiguous space – the ethical choices that we make, whether in our writings or in everyday life, when we overcome the ambiguity and move from indeterminacy to certainty of belief in an effort to understand, interpret, or shape our social environment. (Harcourt, 2007: 1)

Post-structuralism is often understood through its connection to structuralism. Harcourt (2007) explains that although post-structuralism builds on structuralism it also refutes it. Structuralism paid attention to language and postulated that meanings are not attached to the terms but emerge from the relationships between the terms. A definition of structural linguistics, by Levi-Strauss, (1967:37 cited in Harcourt, 2007:4) divides structural linguistics into four components:

First, structural linguistics shift from the study of *conscious* linguistic phenomena to the study of their *unconscious* infrastructure; second, it does not treat *terms* as independent entities, taking instead as its basis of analysis *the relations* between terms; third, it introduces the concept of system...; finally, structural linguistics aim at discovering general laws...which would give them an absolute character.

The final characteristics of linguistic structuralism offer something akin to an existence of collective unconscious - where a reality can be deducted or inducted as by-products of culture and history (Shalvery, 1979). This final characteristic also forms the very basis of the emergence and development of post-structuralism. Linguistic structuralism's goal was to find patterns and structures which would explain behaviour. However, as Piaget (1968 [2015]: 5) suggests, the belief or insistence in discovery of structure would only aid the process of formalisation. Post-structuralism shares the first three elements of structuralism and then diverge from structuralism through the fourth element through searching for clues in language to evidence that patterns of structure and its influence and thus invalidates it. Post-structuralism acknowledges and refutes that positivist assumptions continue to control our thinking, attitudes and behaviours through our conformity to what is identified as moral or political principles and attempts to reduce them to an intersubjective reality that can be refuted by individual choice and ethics.

Post-structuralism rejects any notions that universal rules or laws can be identified and sees meanings deriving from relationships. These relationships, emerging from language, are produced through power/knowledge dynamics and are identified as discourses. Foucault, a very prominent figure of post-structuralism - suggests that "we must conceive of discourse as a series of discontinuous segments whose tactical function is neither uniform or stable" (1979:100). Discourses vary in essence and quality as they are applied to under different circumstances and producing different assumptions or judgement. Yet discourses are powerful in how we relate to the world, they provide imagined ontological ideas to be shared and thus contribute to a particular discourse.

Post-structural theory approaches a discourse as a concept to use in analysing the relationship of power/knowledge. Discourse represents internalised assumptions, taken-for-granted notions about the functioning of the world (Dickerson, 2016). When we think of social categories such as gender we experience numerous discourses that privilege patriarchal society through describing the female and feminine in terms of disempowerment and through marginalising those outside the binary descriptions of gender. As a therapist, we do not only work with these discourses but contribute to

construction and destruction of these discourses from a position of privilege – because in the therapy room we may not be able to avoid being seen as occupying a position of power.

3. Post-Structuralism and Gender Non-Binary:

Family and systemic psychotherapy has, increasingly in the past few decades, developed to become more accommodating to integrate more diverse views of the family (Walters, Carter, Papp & Silverstein, 1988; Goldner, 1988). Although both the theory and practice of family and systemic psychotherapy started to develop integrating aspects of family from divorce, ethnic and cultural diversity to sexuality, the integration of gender-pluralism (non-binary/variant) seems to remain in the margins until the end of the last century. A title of an article from a publication of the Association for Family Therapy and Systemic Practice ‘Lesbians, gay men and family therapy: a contradiction in terms?’ by Malley and Tasker (1999) illustrates this. After almost two decades the climate seems to have changed and has become more accepting and accommodating of the needs of families who have a constitution which may not conform to the normative standards of a family that dominated, until recently, global ‘definitions’ of a family.

Increasingly, we are now witnessing and encountering the narratives of gender variant/non-binary in the media (Hosie, 2017). As the gender non-binary/variant share their experience publicly they make their claim to a collective perception of themselves from the margins of the society to more mainstream and in doing so challenge the predominantly hetero-normative culture. As gender-non binary gains increasing recognition, its implications in the language are being discussed further, for example: the American Dialect Society voted to use “they” as their gender neutral singular pronoun in 2015 (cited in Butler, 2018). Furthermore, the February 2018 edition of the magazine *Context* (for family therapy and systemic practice in the UK) devoted an entire issue to working systemically with trans, non-binary and gender expansive people. Currently, social media giant Facebook offers its users 71 gender options with an added feature to choose a pronoun (Williams, 2014). Although through such recognition it is now possible to work within a gender pluralistic framework, this does not reflect a global trend. Despite a greater acceptance of gender pluralism (gender non-binary/variant) in the past few decades in majority of the countries of the western hemisphere, in other countries the trend continues to be, alarmingly, in an opposite direction (Addison and Coolhart, 2015).

A gendered discourse heavily dominated the field of family and systemic psychotherapy for which Sutherland, Lamarre and Rice, (2017) say that there is an absence of guidance in how to address the issues of gender and power. Post-structuralism - owing to its epistemological underpinnings - does not accept any discourse at its face value but analyses and deconstructs it. This process renders what a positivist paradigm accepted as “out there” “discoverable” reality to be non-existent and irrelevant. Reality is nothing more than a subjective perception/experience of knowledge. However, knowledge produces realities/illusions of realities because knowledge, or claims to have knowledge, either comes from having power or creates power. The aforementioned limitation of family and systemic psychotherapy can be linked to its emergence

associated with the social work movement, in the first half of the last century, which was aiming for better functioning families (Lappin, 1988) and the inherent obsession of first-order cybernetics in identifying patterns to account for family dysfunction (Palazzoli et al., 1981).

Since the introduction of social constructivism into family and systemic psychotherapy, consideration of multiple realities as subjective experiences of individuals has been possible. Building on this premise, a systemic therapist, adopting a post-structuralist position, works simultaneously with a multitude of realities held by the individual/s in the therapy room and beyond. Within the post-structuralist framework, these multiple realities, including ones belonging to descriptions of gender and sexuality, are regarded as being produced in language (Sutherland, Lamarre and Rice, 2017). Within a post-structuralist framework, a binary view of gender is socially constructed and maintained through power of knowledge held by discourses relating to it. A post-structuralist framework does not participate in a discourse that holds this particular view of gender. Yet working with a post-structuralist framework is fraught with difficulties, as a binary-view of gender has been part and parcel of human history with a “patriarchal bone”. Nealy (2008:289) resonates experiences of LGBT to those of migrants and says: “Much like immigrants in a new country, lesbians and gay men find themselves surrounded by a heterosexual history and culture that is not their own”. Whether their gender identity and sexual orientations match their clients, or not, the same is the case for a therapist working with gender non-binary/variant clients.

4. On Being a Reflexive Therapist:

Power and privilege are attached to social categorisations of gender, ethnicity, race, social class, religion, migration history, geography, sexual orientation and mental health status (McGoldrick, Giordano & Garcia-Preto, 2005). Paying attention to my own experiences of privilege and disadvantage in working with gender-variant clients, and my own awareness of how I internalised sexism, feminism and patriarchy and how I respond to them (McDowell et al., 2007; Hardy, 2008) is an exercise that I practice to ‘improve my reflexive muscle’ as a therapist.

Before I began my research for this article, I considered myself a post-structuralist therapist and justified my position of not having a binary view of the male and the female as normative and/or universal. Having to challenge hetero-normative discourses was part of my position as a humanist and as a social activist and surely as a therapist. After working on this article I continue to hold the aforementioned position however, I now pay more attention to my role as a therapist through considering;

i- Being a cisgender therapist with gender pluralist view and gender variant/non-binary clients:

I realized that I hold a view that suggests matching a therapist with clients who have similar experiences is desirable. After realising that I have this view I started to think about how I feel in relation to my experiences of working with gender variant/non-binary clients who described their gender/sexual identities as gay, lesbian, bi-sexual, transgender,

intersex, bi-curious, bi-oral. My unprocessed response was that I have not encountered any undue discomfort or felt/sensed shortcomings of my skills. Yet I think about how I may be perceived by clients who may suspect or know (self-disclosure) that I am cisgender.

Through de Shazer and Berg's (1992) article I focused on the linguistic perspective and pragmatism of being a post-structuralist therapist through linguistic turnthinking about how therapy within language and language within therapy work. In thinking about my realities and the realities of the clients and their adjoining (intersubjectivity) and disjoining (objectivity versus subjectivity) my focus shifted onto how language is used, the dialog and monolog in the conversation and therapy as conversation (Berg and de Shazer, 1993). Taking from a post-structuralist position as a therapist helps me understand the experiences of my clients as unique to them and to avoid unifying their non-heteronormativity as one category. I acknowledge that their ways of being, who they are in LGBT Plus are their unique experiences and my role requires me to understand these experience without creating or belonging to homogeneous categories. In positioning myself as a post-structuralist therapist I firstly refer to the not-knowing position of the therapist (Anderson and Goolishian, 1988; 1992; Larner 2000) and secondly to use the approach, method, technique of Burnham (1990).

A therapist's organisation of the self in a not-knowing position gives the client an expert position and reduces the risk of the therapist becoming over-confident in their knowledge of the client's circumstances. Anderson and Goolishian (1992:30) explains this as:

...therapist are always prejudiced by their own experience but...they must listen in such a way that their pre-experience does not close them to the full meaning of the client's descriptions of their experience...To do otherwise is to search for regularities and common meaning that may validate the therapist's theory but invalidate the uniqueness of the client's stories and thus their very identity.

I find the above description of Anderson and Goolishian very useful, because their suggestions help me to be more reflexive and so to better understand the pragmatics of how I position myself when working with gender variant/non-binary clients. However, I realise that I do not only find myself prejudiced by my own experiences but also by a lack of own experiences too. In overcoming this, I take refuge in the not-knowing position and ask my clients for information so that I can better understand them. In my personal experience and opinion this has proved to be therapeutic. This has not only given my clients a voice to describe/define their experiences as they consider fit but also triggers a conversation to start looking at their experiences of being described and categorised by others - from members of their family to colleagues and to members of institutions such as those in the education and health sectors. Furthermore, what emerges is that they are pushed behind their gender identities and are seen only as gay, lesbian, bisexual, transgendered etc. and their other concerns, issues, problems and any other challenges

they face are often disregarded or seen as only extension of their gender identities and/or sexual preferences. Such treatment often results in these populations reporting feelings of loss of dignity and even identity. Though they are recognised and acknowledged as gender variant/non-binary their various struggles in life is are reduced to be an extension of only their gender variant identities.

ii- Working with gender non-binary/variant clients

In the process of researching and writing this article I realised how my almost militant passion to work against normative discourses - including hetero- normative discourse - at times had made me oblivious to my limitations. I started to question if my social activism and political stance on the issue could ever be enough for me to work with gender non-binary as a confident therapist. I began to analyse my work in terms of Approach, Method and Technique (ATM) as postulated by Burnham (1990).

Burnham explains that the approach of the therapist is more than their theoretical base but is also informed by their values and assumptions about their own race, religion, ethnicity, class, culture, ability/disability, intellect and gender. As a trainee psychotherapist, I am encouraged to explore my own judgements and appraise them contextually. I aim to identify where my judgements come from, how they are formed, how I think that they serve my purpose? Viewing gender as non-binary aligns with my social and political stance, as I believe gender to be socially constructed. I find the relationship with the type of genitalia and sexual orientation and behaviour to be socially constructed and view a binary view of gender (when imposed on the gender non-binary) as oppressive and participation in the maintenance of this view unethical.

At the level of method and technique, I refer to the social constructionist /not knowing position of the therapist (Anderson and Goolishian, 1988). In exercising this, I organise myself to be curious and irreverent (Cecchin et al, 1992). I use techniques of hypothesising (Cecchin, 1987; Selvini, Boscolo, Cecchin&Prata, 1980) and circular questioning and interventive interviewing (Tomm, 1987a, 1987b, 1988, 1998). I treat communication as a performative act and try to access the layers of contexts embedded through the lenses of a Co-ordinated Management of Meaning (CMM) (Pearce and Cronen, 1980). I stay vigilant to how I construct my circular questions (my intent and purpose) so as to understand how these different layers embedded in a speech act are complementing analog communication, what they are telling me about the episode and to which contexts they are associated with. Through using CMM in my method and technique I look for how the meanings imported to the therapy room coordinates (or not coordinates and stand out as incongruent to their context). To remain curious, I refer to the postulation of Pearce (2004: 50-51) in my management of meaning through coherence and mystery and value commitments and accordingly treat the stories of others and my own as in the process, incomplete, biased and inconsistent. I treat all the stories embedded in their own local contexts and therefore valid in these contexts yet simultaneously may be valid or invalid in other contexts. I search for the cultural, historical, ethical and institutional contexts markers from the speech act of my clients and remain curious about

the connections of the speech acts and/or episodes to these contexts and thus attempt to encourage my clients to engage in curiosity and irreverence to their own stories, as well as my interpretations of their stories.

In working with gender variant clients, I refer to the three dimensions of the contextual consciousness as laid out by Esmiol, Knudson-Martin & Delgado “(a) consciousness about the inherent power differentials in a person’s social contexts, including gender, race, socioeconomic status, and sexual orientation; (b) sensitivity to clients’ unique experiences within these different contexts; and (c) attention to the intersection of the larger context with clients’ relational processes and presenting issues “(2012; 574). Although in many ways I do not treat the gender non-binary/variant clients any different to other client populations in my approach method and technique, I work with an awareness that gender non-binary/variant people have a long history of oppression and that their systems include people who are not gender variant/non-binary. I am aware of the minority stress coming from the effects of social oppression of heterosexist and from the internalised effects of homophobia to their experiences of marginalisation and discrimination, their lifestyles and choices being reduced to biological anomalies or mental health problems, lack of legal protection of their status and identities and not being able to benefit from equal opportunities (Otis, Rostosky, Riggle&Hamrin, 2006; Toomey, Ryan, Diaz & Russell, 2017).

5. Conclusion

A scarcity of literature, exploring gender non-binary experiences, is to be further addressed in the field of systemic and family therapy (Blumer, Green, Knowles and Williams, 2012; Addison and Coolhart, 2015). Now that the experiences of the gender non-binary/variant are becoming less marginalised, perhaps there is space available to further explore the topic, create resources to campaign for the rights of this population and develop innovative ways to work with this population in the therapy setting. A particular duty falls upon those who regard themselves as family therapists to include families with gender non-binary /variant members into their theoretical and practical bases.

Currently, the integration of gender non-binary/variant is only managed through taking a post-structuralist epistemological stance. In doing so, a question emerges: is being critical of one discourse not producing the creation of another? Are we not reconstructing self and the subject in deconstructing the existing/previous? A discursive approach allows locating the problem within the culturally and historically structured discourses (White and Epston, 1980). Yet does it also result in therapy becoming a place for of self-construction? Through interviewing clients, we continue to create or contribute to the creation of discourses consciously or unconsciously.

Post-structuralism sees power as a product of knowledge and is critical of social distribution of power and ask questions about what knowledge from power is emerging, how this knowledge is constructed, how the discourses using particular knowledge are rationalised? The role of the post-structuralist therapist is to continue to

askepistomological questions to their clients and themselves about how we know what we believe as truth to be true? What makes it true? What institutions endorse what claims to be truth as valid? How and why do we participate in holding this knowledge as true and maintain this power over a society. How can we be critical of that? What would be the outcome of such a critical approach? When it comes to working with gender then where and when we need to ask ourselves questions and reflect on our acceptance and rejections of our clients' participation in particular claims of knowledge and truth?

In summary, it is important to find a way to incorporate experiences of minority populations into therapy training, practice and culture. It is vital to fight the system that has criminalised and pathologised such experiences since biblical times. I also ask many questions of myself as a trainee therapist –including, if by focusing on a gender-pluralist discourse I maybe undermining the identity politics built on the binary view of gender (Monro, 2005). A gender-pluralist approach is congruent with feminism but I still question whether such an approach may limit my attachment to feminism and my focus on the experiences of the female not being able to use their female identity as agency. I started this article by saying that researching and writing it had given me more questions than answers. Concluding it, I am left with a sense of internal conflict; a conflict between not wanting to give up on my privilege for fighting for a women's agency that benefits from a binary view of gender and one that privileges me, professionally, by holding a post-structuralist position that includes having a non-binary view of gender. Perhaps working with an agenda to consolidate what creates conflict, is a way forward for me to overcome some of the challenges posed to me as a trainee, systemic psychotherapist, adopting the non-binary/variant view of gender in the therapy room?

Bibliography

- Addison, S. A., & Coolhart, D. (2015). Expanding the Therapy Paradigm with Queer Couples: A Relational Intersectional Lens. *Family Process*, 435-453.
- Anderson, H., & Goolishian, H. (1992). The client is the expert: a not-knowing approach to therapy. In S. McNamee, & K. J. Gergen, *Therapy as social Construction* (pp. 25-39). London: Sage.
- Anderson, H., & Goolishian, H. A. (1988). Human systems as linguistic systems: Preliminary and evolving ideas about the implications for clinical theory. *Family Process*, 371-393.
- Berg, I. K., & de Shazer, S. (1993). Making Numbers Talk: Language in Therapy. In S. Friedman (Ed.), *The New Language of Change: Constructive Collaboration in Psychotherapy* (pp. 5-25). New York: The Guildford Press.
- Berman, A. (1988). *From the New Criticism to Deconstruction: The Reception of Structuralism and Post-Structuralism*. Chicago: University of Illinois Press.
- Blumer, M. L., Green, M. S., Knowles, S. J., & Williams, A. (2012). Shedding light on thirteen years of darkness: content analysis of articles pertaining to transgender issues in marriage/couple and family therapy journals. *Journal of Marital Family Therapy*, 244-256.

- Burnham, J. (1992). 'Approach - Method- Techniques: Making Distinctions and Creating Connections'. *Human Systems*, 3-26.
- Butler, C. (2018). The social construction of non-binary gender identity. *Context: The Magazine for Family Therapy and Systemic Practice in the UK*, 27-28.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Cecchin, G. (1987). 'Hypothesising, Circularity and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity'. *Family Process*, 405-413.
- Cecchin, G. (1992). *Irreverence: A strategy for therapists' survival*. London: Karnac.
- de Shazer, S., & Berg, I. K. (1992). Doing therapy: A post-structural re-vision. *Journal of Marital and Family Therapy*, 71-81.
- Dickerson, V. (2014). The advance of poststructuralism and its influence on on family therapy . *Family Process*, 401-414.
- Esmiol, E. E., Knudson-Martin, C., & Delgado, S. (2011). Developing a contextual consciousness: Learnign to address gender, societal power, and culture in clinical practice . *Journal of Marital and Family Therapy* , 573-588.
- Friedman, S. (Ed.). (1993). *The New Language of Change: Constructive Collaboration in Psychotherapy*. New York: The Guilford Press.
- Goldner, V. (1988). Generation and gender: normative and covert hierarchies . *Family Process*, 17-31.
- Harcourt, B. E. (2007, March 12). An Answer to the Question: 'What is Poststructiualism?'. *Public Law and Legal theory Papers*. Chicago: University of Chicago Public Law & Legal Theory Workign Paper No: 156.
- Hardy, K. V. (2008). On becoming a GEMM therapist: Work harder, be smarter, and never discuss race. In M. & Hardy (Ed.), *Re-visioning family therapy: Race, culture, and gender in clinical practice* (2nd ed., pp. 461-469). New York: Guilford Press.
- Hare-Mustin, R. T., & Marecek, J. (1988). The Meaning of Difference: Gender Theory, Postmodernism, and Psychology. *American Psychologist* , 455-464.
- Hosie, R. (2017, December 13). *The Independent Newspaper*. Retrieved March 25, 2018, from Transgender Man gives Birth to Healthy Baby Five years Aftger Having First Child As A Woman: <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/transgender-man-gives-birth-baby-first-child-woman-kaci-sullivan-wisconsin-a8107481.html>
- Lappin, J. (1998). Family therapy: A structural approach. In R. A. Dorfman, *Paradigms of Clinical Social Work* (pp. 220-252). London and New York: Brunner/Mazel, Inc.
- Larner, G. (2000). Towards a common ground in psychoanalysis and family therapy: on knowing not to know. *Family therapy*, 61-82.
- Malley, M., & Tasker, F. (1999). Lesbians, gay men and family therapy: a contradiction in terms? . *The association for Family therapy and Systemic Practice* , 3-29.

- McDowell, T., Ingoglia, L., Serizawa, T., Holland, C., Dashell Jr, J. W., & Stevens, C. (2007). Raising Multicultural Awareness in Family Therapy Through Critical Conversations. *Journal of Marital and Family Therapy*, 399-411.
- McGoldrick, M., & Hardy, K. V. (Eds.). (2008). *Re-visioning family therapy: Race, culture, and gender in clinical practice* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- McGoldrick, M., Giordano, J., & Garcia-Preto, N. (2005). Overview: Ethnicity and family therapy. In M. McGoldrick, J. Giordano, & N. Garcia-Preto (Eds.), *Ethnicity and family therapy* (pp. 1-40). New York: Guilford Press.
- Monro, S. (2005). Beyond Male and Female: Poststructuralism and the Spectrum of Gender. *International Journal of Transgenderism*, 3-22.
- Nealy, E. C. (2008). Working with LGBT Families. In M. McGoldrick, & K. V. Hardy (Eds.), *Re-Visioning Family Therapy: Race, Culture, and Gender in Clinical Practice* (pp. 289-300). London: The Guilford Press.
- Otis, M. D., Rostosky, S. S., Riggle, E. D., & Hamrin, R. (2006). Stress and relationship quality in same-sex couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 81-99.
- Pearce, W. B. (2004, January 7). *The Coordinated*. Retrieved February 15, 2018, from <http://cmminstitute.net/sites/default/files/documents/The-Coordinated-Management-of-Meaning-2004.pdf>
- Pearce, W. B., & Cronen, V. E. (1980). *Communication, action, and meaning: The creation of social realities*. Praeger.
- Piaget, J. (1968 [2015]). *Structuralism*. (C. Maschler, Trans.) London: Routledge and Kegan Paul.
- Shalvey, T. (1979). *Claude Levi-Strauss: Social Psychotherapy and the Collective Unconscious*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Sutherland, O., Lamarre, A., & Rice, C. (2017). The Primacy of Discourse in the Study of Gender in Family Therapy. *Family Process*, 669-685.
- Tomm, K. (1987a). Interventive interviewing: Part I. Strategizing as a fourth guideline for the therapist. *Family process*, 3-13.
- Tomm, K. (1987b). Interventive interviewing: Part II. Reflexive questioning as a means to enable self-healing. *Family process*, 167-183.
- Tomm, K. (1988). Interventive interviewing: Part III. Intending to ask lineal, circular, strategic, or reflexive questions?. *Family process*, 1-15.
- Tomm, K. (1998). A question of perspective. *Journal of Marital and Family Therapy*, 409-413.
- Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., & Russell, S. T. (2017). Coping With Sexual Orientation-Related Minority Stress. *Journal of Homosexuality*, 484-500.
- Walters, M., Carter, B., Papp, P., & Silverstein, O. (1988). *The Invisible Web: Gender Patterns in Family Relations*. New York: Guildford Press.
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative Means to Therapeutic Ends*. London: Norton.

Williams, R. (2014, June 27). *Facebook's 71 gender options come to UK users*. Retrieved from The Telegraph: <https://www.telegraph.co.uk/technology/facebook/10930654/Facebooks-71-gender-options-come-to-UK-users.html>